سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلم يَقُوْلُ نَصَرَ اللهُ اِمْرَأً سَمِعَ مِنَّا شَيْئًا فَبَلَغَهُ كَمَا سَمِعَهُ. مرقات ج ۱ ص ۴۴۳

ابن مسعود ﷺ فرمایي چي ما دنبي کریم ﷺ څخه اوریدلي دي چي ده مبارك فرمایل چي الله ﷻ دي هغه شخص منور و گرځوي کوم چي زما څخه خبره واوري او پر هغه طریقه يې (نورو ته) ورسوي .

حضرت نبي کريم ﷺ فرمایلي دي :

کوم سړی چي زما وامت ته دفائدې رسولو په خاطر د امر دین

څلوېښت احادیثه

په یاد کړي نو الله تعالی ﷻ به هغه د قیامت په ورځ فقیه را پورته کوي او دقیامت په ورځ زه دده شفاعت کونکی او (د ده پر طاعاتو باندي) شاهد گرځم .

تالیف

مولوي احمد گل کندهاري

فاضل تخصص علامه بنوري ټاون کراچي

ناشر

اشرفیه مدرسه لومړی ناحیه کندهار

موبائل نمبر ۰۷۰۰۳۰۸۶۵۶

Download from: aghalibrary.com

څلوېښت احاديثه

مؤلف : مفتي احمد ګل صاحب

د نوموړي كتاب حقوق دمؤلف سره خوندي دي :

دکتاب پېژندنه

د کتاب نوم : ځلوېښت احـــاديثه

د کتاب مؤلف : مفتي احمدگل کندهاري

فاضل تخصص علامه بنوري ټاون

تصحيح کونکی : مولوي محمدرسول صاحب

کمپوز : محمدرسول سعيد

۰۳۰۰۳۸۹۰۲۹۸ (۰۰۹۲)

تعداد : ۱۰۰۰ عدد

چاپ : لومړی ځل چاپ

ناشر : جامعه اسلاميه اشرفيه

لومړی ناحيه کندهار

د نوموړي کتاب فهرست

شمیر	مضمون	صفحه
١	د اعمالو دار ومدار پر نیتو باندي دي	١
٢	د انسان فضیلت پر نورو باندي په تقوی او عمل صالح سره دی	۴
٣	د سنت مقدسه اتباع لازمه ده	٧
۴	د بدعت څخه ځان ساتل	١٠
۵	توبه گناه محوه کوي	١۴
۶	د بدو څخه راگرځول	١۶
٧	د الله ﷻ رضا مندي د مور وپلار په رضامندي کي ده	١٩
٨	د اولاد حق پر مور وپلار باندي	٢٢
٩	د ښو خلگو ناسته	٢۴
١٠	د يوه مؤمن پر بل مؤمن حقوق	٢٧
١١	د يو مسلمان د بل مسلمان څخه تر درو ورځو زيات اړيکي شکول جواز نه لري:	٣١
١٢	رحم پر مؤمنانو باندي	٣۴
١٣	پر ښځو باندي ترحم کول	٣۶
١۴	د نکاح فضیلت	٣٩
١۵	زيره پر ښودل	۴١

شمیر	مضمون	صفحه
۱۶	د حلال رزق کوښښ کول	۳۳
۱۷	سلام اچول	۴۵
۱۸	غیبت سخته گناه ده	۴۸
۱۹	د ظلم څخه ځان ساتل	۵۲
۲۰	ځان ساتل د حسد ، بغض،بدگمانۍ وغیره څخه	۵۳
۲۱	د بخل بد والی	۵۶
۲۲	د دنیا محبت	۵۸
۲۳	د مسلمان خطا ایستل	۶۰
۲۴	د جمعې دلمانځه پرېښودونکی منافق دی	۶۲
۲۵	د عکسو دفع کول	۶۳
۲۶	مرگ د هغه چا چې د جهاد تمنی یې هم نه وي کړې	۶۵
۲۷	د درود شریف فضیلت	۶۷
۲۸	فضیلت د طلب علم	۶۹
۲۹	د جماعت دلمانځه فضیلت	۷۱
۳۰	د خیرات او صدقې فضیلت	۷۳
۳۱	د مسجد تعظیم	۷۵
۳۲	د قرآنکریم فضیلت	۷۷
۳۳	د تقوا داره عالم فضیلت.	۸۰
۳۴	د خلگو په خاطر د الله ﷻ نافرماني جائز نه ده	۸۳

صفحه	مضمون	شمیر
۸۵	ژوند یو لوی نعمت دی بې طاعاتو ضائع نسي	۳۵
۸۷	د نبوي عذابونه د مؤمن لپاره رحمت دي	۳۶
۸۹	د اعمال صالحوو طرفته سبقت وکړئ ځکه دفتنو ثخه د خلاصیدو یو لوی سبب دی	۳۷
۹۱	قیامت ته نږدې به پر دین عمل کولو والا داسي په تکلیف وي لکه د اور سکروټې چي يې په لاس کي وي	۳۸
۹۳	د نبي کریم ﷺ مهم وصیتونه	۳۹
۹۶	د ذکر او ذاکر فضائل	۴۰
۹۹	د ذکر متعلق د حضرت امام رباني شیخ احمد فاروقي رحمه الله مبارك وینا :	۴۱
۱۰۰	د حضرت مولانا جلال الدین رومي رح رایه :	۴۲

﴿۱﴾ د اعمالو دار ومدار پر نیتو باندي دي :

﴿ اِنَّمَا الاَعْمَالُ بِالنِّيَاتِ﴾ [1]

ترجمه : د ټولو کارو اعتبار په نیتو سره دی، یعني د عمل ثمره او اعتبار په نیت سره دی .

لغات : اَعْمَالْ جمع دعمل ده، او عمل کار ته ویل کیږي . نِيَاتْ : جمع دنِيَةٌ، د زړه قصد او ارادې ته ویل کیږي .

فضیلت : امام شافعي رح دا حدیث دعلم دریمه حصه بولي وجه داچي اعمال پر دري قسمه دی : د زړه عمل، د ژبې عمل او د اعضاوو عمل . [2]

علامه ابن دقیق العید فرماي چي داحدیث علماؤو په ثلث الاسلام سره ملقب کړی دی . [3]

صاحب ابوداؤد سلیمان ابن اشعث ستیجستاني رح نصف فقه بللی دی . [4] حضرت امام صاحب رح داحدیث شریف څلورمه د علم بللی دی .

---

[1] عَنْ اَمیر المؤمنین اَبِي حفص عُمَر بن الخَطاَبِ ﵁ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ يَقُوْلُ لاَ انّمَاالاَعْمَالُ........ الخ . رواه شیخین.

[2] فتح البَاري ،مرقات ج ۱ صـ ۴۲.

[3] فتح الباري ج ۱ صـ ۱۰.

[4] فتح الباري ج ۱ صـ۱۱.

عبدالرحمان بن مهدي رح فرمايي چي څوك دکتاب د تصنيف اراده وکړي هغه شخص دي په دغه حديث سره شروع کوي .

دګناه کار په نيت سره نه سميږي .

عبادتونه دوه قسمه دي : (۱) مقصودي عبادتونه لکه کلمه ، لمونځ، روژه، حج او زکات ددغه مقاصدو اصل صحت پر نيت باندي موقوفه دی . (۲) هغه عبادتونه چي د بل عبادت لپاره واسطه وي لکه اودس، پوښيده دعورت او داسي نور، ددغه اعمالو ثواب په نيت سره زياتيږي اصل صحت يې په نيت پوري نه دی تړلی .

په يوه عمل کښي ډير نيتونه کيدلای سي پرنيت باندي يې ثواب دی لکه نکاح : نيت داتباع سنت، نيت د اولاد صالح، نيت دځان دپاکدامنۍ وغيره پر نيت باندي ثواب سته .

د حديث د راوي مختصر حالات (خليفه راشد) :

د حديث راوي حضرت عمر بن خطاب ﷺ دی، کنيت يې ابوحفص دی نسبا قريشي دی، تر ۴نارينوو او ۱۱ ښځو وروسته دنبي کريم ﷺ د دعاء په برکت په اسلام مشرف سوی دی، حضرت ابوبکر صديق ﷺ په خپل ژوند کښي دی مبارك خليفه ګرځولی دی . د حضرت مغيره غلام ابولؤلؤ د چهارشنبې په ورځ ۲۶ذوالحجه ۲۳ھ په مدينه

منوره کي دسهار دلمانځه تر مخه دی مبارك په خنجر ووهی او په اول محرم باندي ده مبارك ددنیا څخه سترگي پټي کړې، دده مبارك عمر ۶۳کاله وو، د خلافت موده یې لس کاله شپږ میاشتي وه ، حضرت صهیب ﵁ د جنازې لمونځ ورکړی او دنبي کریم ﷺ په حجره مبارکه کي دفن دی.

روایات احادیث دده مبارك څخه ۵۳۹ دی.

۞۞۞۞۞

﴿۲﴾ د انسان فضیلت پر نورو باندي په تقوی او عمل صالح سره دی :

﴿ اَنَّ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ قَالَ لَهُ اِنَّكَ لَسْتَ بِخَيْرٍ مِّنْ اَحْمَرَ وَلاَ اَسْوَدَ اِلاَّ اَنْ تَفْضُلَهُ بِتَقْوٰى[1] . ﴾

ترجمه : نبي کریم ﷺ و ابوذرغفاري رضي الله عنه ته وفرمایل چي ته نه یې بهتره پر سره رنګ والا (انسان) باندي او نه پر تور رنګ والا (انسان) باندي ،مګر دا چي ته بهتري پیدا کړې (پر بل انسان باندي) په تقوا سره .

لغات : اَحْمَرْ: سور رنګ ته وایې جمع یې اَحَامِرْده، او مؤنث یې حُمْرَاء ده .

اَسْوَدَ: دباب (س) ثخه تورسوی مؤنث یې سُوْدَاء ده.

تَفْضُلَه : د باب (س) ثخه باقي پاتیدل، د باب (ن) ثخه بهتره کیدل.

بِتَقْوٰی: د الله ﷻ له خوفه دهغه دفرمان موافق عمل کوي .

تشریح : په حدیث مقدسه کي یو قانون ذکر دی چي دانسان فضیلت پر ظاهري شکل وصورت باندي نه دی بلکه د

---
[1] مشکوة ج ۲ ص ۴۴۳.

فضیلت مدار پر دیني اخلاقو ،عمل صالح او تقوا سره دی ، په یو حدیث [1] کي ذکر دي چي عمل صالح او تقوی نه لري په نسب سره مخته نسي تللای چي فلان سید دی، فلان قریشي دي، البته وروسته تر عمل صالح او تقوی بیا په نسب سره ډیر مخته ځي ځکه چي بنیاد یې طلایې دی .

د تقوی درې مرتبې دي :

(۱) کمه مرتبه دتقوا داده چي د کفر او شرك څخه ځان وساتي .

(۲) میانه مرتبه د تقوی داده چي دگناه څخه دمنهیاتو څخه د شریعت مقدسه ځان ساتي .

(۳) اعلی او افضله مرتبه د تقوی داده چي د ذات الهي جل وعلا سره همیشه حضور لري . او دغیر الله څخه فارغه وي یعني فکر یې په غیر الله سره نه وي بند .[2]

حالات مختصره ابو ذر رضي الله عنه :

نوم یې جندب، ابوذر یې کنیت او مسیح الاسلام یې لقب وو، په اول کي داسلام په مکه مکرمه کي یې اسلام راوړی دی، واقعه داسلام یې مشهوره ده په آخر د عمر کي یې رویښتان ټوله سپین سول، د غزوه خندق وروسته یې ټوله عمر د نبي کریم ﷺ په خدمت

---

[1] مشکوة ج ۱ صـ ۲۲.

[2] مرقات ج ۹ صـ ۳۹۳.

کښې تير کړی دی، تر مخه په قبيله غفار کښې وو، حضرت ابوذر ﷺ فقير،زاهد او تاريك دنيا وو او ډيري دردناکي واقعې يې دي ، دحضرت عثمان ﷺ په امر ده خپله مقام زبده اختيار کي هلته يواځي وو يوه کور والا ورسره وه، تر وفات وروسته يوه يمني قافله را روانه وه او په هغه قافله کي حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ وو هغه راغلی د غسل،جنازې او دفن کارونه يې ور دسره کړه ، د احاديثو روايتونه دده مبارك څخه ۲۸۱دي .

❁❁❁

﴿۳﴾ د سنت مقدسه اتباع لازمه ده .

﴿ مَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِيْ فَلَيْسَ مِنِّيْ ﴾ [1]

ترجمه : کوم چا چي زما د طريقې ځخه اعراض (سرغړونه) وکړه هغه زما ځخه نه دی .

لغات : رَغِبَ د باب (س) ځخه رُغْبَةٌ عَنْهُ، اعراض کول، رُغْبَةٌ فِيْه ، خوښول .

سُنَّتِيْ : خصلت، عادت، طبيعت ، جمع يې سُنَنْ راځي .

تشريح : شريعت مقدسه د ذات الهي ﷻ او دنبي کريم ﷺ د حکم وروسته هيڅ قسم اختيار مؤمن ته نه دی ورکړی بلکه د الله جل جلاله او د نبي کريم ﷺ د حکم نه منلو په صورت کي نافرمانه او اعراض کونکی دی چي دا روګرداني سبب د ګمراهي ګرځي ، البته اعراض بيا فرق لري د فرضو ځخه اعراض، دواجب ځخه اعراض، دسنت مؤکده ځخه اعراض، بيا دا اعراض دوه قسمه دی يو دادی چي انکار لري بل انکار نه لري عمل نه پر کوي تفصيل يې دادی : د فرض منکر کافر دی، دواجب او سنت مؤکده منکر فاسق دی او بيره د کفر پر سته، که د فرض

---

[1] مشکوة ج ۱ صـ۲۷.

انكار نه وي عملي يې ترك کړی وي دې ته فاسق وايي او بيره د کفر پر سته لکه لمونځ نه کونکی ، دواجب تارك فاسق دی د سنت مؤکده تارك د نبي عليه السلام د شفاعت څخه دمحرومۍ مستحق گرځي او حرام قطعي ته نږدې عمل دی .[1]

حاصل دا چي اعراض د نبي کريم ﷺ د سنتو څخه سبب دگمراهۍ دی يا ډيره گمراهي يالړ، الله ﷻ دي ټولو مسلمانانو ته اتباع دسنت نصيب کړي . آمين .

حالات راوي حضرت انس ﷺ :

انس يې نوم او ابو همزه يې کنيت دی،دپلار نوم يې ابوطلحه دی، لس کاله يې دنبي کريم ﷺ خدمت کړی دی تر لس کاله تر مخه پيدا سوی دی، نبي کريم ﷺ چي مدينې منورې ته تشريف راوړی دده عمر لس کاله وو ابوطلحه ﷺ نبي کريم ﷺ ته دخدمت لپاره پيش کړي او نبي کريم ﷺ قبول کړی ، حضرت ابوبکر صديق ﷺ دی د بحرين عامل مقرر کړی . ۱۲۸۶ احاديث دده مبارك څخه نقل سوي دي . نبي کريم ﷺ ده لره د ډير مال،ډير اولاد، او د ډير عمر د دعاء سره دمغفرت دعاء کړې ده ، د اولاد ډير والی يې دومره وو چي ۹۸ اولاده ده مبارك په خپل لاس دفن کړي دي او زراعت اومالداري يې

---

[1] حسامي صـ ۵۹ . حاشية الطحطاوي صـ ۵۱.

په کال کي دوه فصله حاصلات کول او همدا رنګه يې د اولاد کيفيت وو ، عمر يې هم اوږد وو ، ده مبارك به فرمايل چي دعمر څخه ستړى سوم اوس د مغفرت په اميد يم چي دنبي كريم ﷺ ددعاء اخري جز دى ، حضرت عمر ﷺ دى مبارك بصرې ته د احاديثو او فقهي د معلم په صفت وليږي، په ١٠٢هجري كال كښي دى مبارك هلته وفات سو او همدى آخري صحابي وو .[1]

۞۞۞۞۞

---

[1] روضة الطالبين صـ ۴۸۷.

﴿۴﴾ د بدعت ځخه ځان ساتل :

﴿ قَالَ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ مَنْ وَقَّرَ صَاحِبَ بِدْعَةٍ فَقَدْ اَعَانَ عَلٰی هَدْمِ الاِسْلاَمِ﴾

ترجمه : کوم شخص چي د بدعتي تعظيم وکړی نو په تحقيق سره هغه د اسلام په نړولو کي کومك وکړی .

لغات : وَقّرَ: دباب تفعيل ځخه تعظيم کول .

بِدْعَة : نوی شی، جمع بِدَعٌ ده باب فتح ځخه معنی ايجادول بيله نمونې يو شی جوړول .

هَدَمَ : د باب (ض) ځخه ماتول نړول .

تعريف بدعت : بدعت په اصطلاح شرح کي هغه کار ته وايې چي په خير قرون په زمانه کي نه وي او سلف (صحابه، تابعين تبع تابعين) د هغه وطرف ته دعمل کولو لپاره محتاج وي هغو دغه کار نه وي کړی اوس يې يو شخص د ثواب په نيت وکړي دغه عمل ته بدعت وايې لکه نفل لمونځ په جماعت باندي صحابه کرامو نه دی کړی سره د دې چي دوئ و دې ته محتاج وه چي عبادت په ښه طريقه باندي وسي چي ثواب يې ډير سي ، يا نور نوي کارونه چي

دغه تعریف پر صادق وي نو دغه ته بدعت وایي [1]. په بدعت شرعي کي حسن نسته بلکه هر فرد یې قبیح دی هم دغه قول د حضرت امام رباني رح دی په دغه مذکوره تعریف سره دانوی طرز د سکونت اسباب لکه الماری، کوربچې، فرش وغیره داخو هم د نبي علیه السلام په زمانه کي نه وه اوس سته نو دې ته بدعت نه وایې ولي د ثواب نیت نسته،همدارنگه وسائل لکه لمانځه ته په موټر کي تلل وغیره ، همدارنگه قیام مدارس، فنون صرف نحو وغیره ټوله دبدعت څخه وتلي دي دغه اعمالو ته بدعت نه ویل کیږي که څه هم د نبي علیه السلام په زمانه کي نه وه اوس سته او هم د ثواب په نیت دي مگر دبدعت تعریف نه پر صادقیږي په تعریف کي دبدعت داقید ؤ چي دصحابه کرامو ﷺ به ودغه عمل ته ضرورت وو ، او دغه فنونو وغیره ته ددوئ مبارکانو ضرورت نه وو ځکه دي ته بدعت نه وایي که څه هم دثواب په نیت وي .

نو دهر عمل چي دبدعت تعریف صادق سي دغه عمل ته بدعت ویل کیږي او دغه سړی ته بدعتي ویل کیږي مثال لکه په بعضو ځایو کي تر اذان دمخه او وروسته په زوره اواز صلاتونه ویل، او همدارنگه په هر ملك کي مختلف بدعتونه

---

[1] توضیحات شرح مشکوة ج ۱َصـ ۳۶۰.

وي په شريعت مقدسه کي هيڅ اصل نلري ، حق تعالی ﷻ دی
ټوله مسلمانان ددغه ضلالت او گمراهي څخه وساتي .

تشريح : د بدعت کونکي د تعظيم مختلف قسمونه دي مثلا چي دی راسي دده لپاره ولاړ سي يا په مجلس کي يو ښه ځای ورکول يا خدمت يې کول وغيره .[1]

هدم الاسلام : د بدعتي تعظيم د بدعت تعظيم دی او دبدعت په تعظيم کښي دسنت تحقير دی او دسنت تحقير داسلام و عمارت ته نقصان دی .[2]

خرابي دبدعت : حضرت امام مالك رح فرمايي چي چا بدعت وکړی نو دی داسي پوهيدلی دی چي نبي کريم ﷺ په رسالت کي (نعوذباالله) غلطي کړې ده (دغه زما عمل ثواب لري ده مبارك نه دی کړی نه يې امر کړی دی) .

بله خرابي د بدعت داده چي بدعتي سړی ددغه عمل څخه توبه نه کاږي ولي دی يې ثواب بولي هغه په شريعت کي هيڅ اصل نه لري ، په يوه روايت کي ذکر دي چي ابلس وويل چي زه خلگ په گناه هلاك کړم ، دوئ زه په توبه

---

[1] توضيحات شرح مشکوة ج ۱ ص ۳۶۰.

[2] مرقات شرح مشکوة ج ۱ ص ۳۹۴.

هلاك کړم وروسته بيا ما په دغسي عمل اخته کړه چي توبه نه کاږي .[1]

بل دا چي : د بدعت په ذريعه سره سنت پاتيږي ځکه چي ته کوم کار کوې هم په دغه کار کښي سنت طريقه هم سته هغه ستا څخه پاته سول . الله ﷻ دي مسلمانان د بدعاتو څخه وساتي ، د هر نيك عمل په کولو کي به پوښتنه کوئ چي په شريعت کي اصل لري که يا ؟

❁❁❁❁

---

[1] الترغيب والترهيب .

﴿۵﴾ توبه گناه محوه کوي

﴿عَنْ عَبْدِاللهِ بِنْ مَسْعُوْد قاَلَ : قَالَ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ اَلتَّائِبُ عَنِ الذَّنْبِ كَمَنْ لاَذَنْبَ لَهُ﴾ [1]

ترجمه دحضرت عبدالله رضی الله عنه **څخه** روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: توبه کونکی د گناه څخه داسي دی لکه گناه چي یې نه وي کړې.

لغات : اَلتّائِبُ : توبه کونکی، تاب دباب نَصَر **څخه**: متوجه کیدل .

اَلذَنْب :گناه، **جمع د ذُنُوْب ، جمع الجمع یې ذُنُوْبَات**.

تشریح : ملا علی قاري رح فرمایې چي بنده دتوبه په ذریعه باندي ذات الهي جل جلاله ته رجوع کوي نو د دوو حالاتو څخه به خالي نه وي اول دا چي گناه بالکل محوه کړي ، دوهم دا چي ثواب ورکول کیږي لیکن که گناه یې محوه نسي په دواړو صورتو کي ثواب لري . مولانا محمد منظور نعماني رح فرمایې د توبې په ذریعه بنده دالله جل جلاله محبوب گرځي او د گناهو داغ یې هم لیري کیږي لکه حدیث(كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ اُمُّهُ).

په حدیث شریف کي ذکر دی ټوله بني آدم خطاوي لري لیکن

---

[1] مشکوة ج ۱ صـ۲۰۶.

بهترين خطاکونکی هغه دی چي توبه کونکی وي .[1]

د توبي لپاره شرائط : علامه آلوسي په تفسير روح المعاني کي او شيخ محي الدين ابو ذکريا نووي په شرح مسلم کي د توبي ۳ شرائط ذکر کړي دي :

(۱) د گناه څخه پوره جلا سي .

(۲) پر گناه ندامت قلبي وي ،د زړه د اخلاصه پر دغه گناه پښېمانه وي .

(۳) پوخ عزم يې وي چي بيا دا سي گناه نه کوم .

حالات راوي حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه:

نوم يې عبدالله کنيت يې عبدالرحمان دی، مسعود يې د پلار نوم وو، ام عبد يې د مور نوم وو . په اول کي يې چوپاني کول تر يو واقعي وروسته مسلمان سو بيا يې ټوله زندگي د نبي کريم ﷺ په خدمت کي وقف کړه ، يو ځل يې حبشې ته او بيا يې مدينې منورې ته هجرت کړی دی . دی مبارك رئيس مفسرين دی د فقه حنفي دار ومدار دده مبارك پر رواياتو دی . تعداد د حديثو يې۸۴۸ دی .

عمر مبارك يې تر شپيتو کالو زيات دی په ۲۳ھ کال کي وفات سوی دی، حضرت عثمان رضي الله عنه د جنازې لمونځ ورکړی، دحضرت عثمان بن مظعون رضي الله عنه په بغل کي په جنت البقيع کي دفن سوی دی .

---

[1] مشکوة ج ۱ صـ ۲۰۴.

﴿۶﴾ **د بدو ښخه راګرځول** :

﴿ مَنْ رَاٰى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَاِن لَّمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَاِن لَّمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذٰلِكَ اَضْعَفُ الاِيْمَانِ﴾[1]

ترجمه : کوم څوك چي ستاسو څخه يو بد کار وويني نو هغه دي په لاس سره دا بد کار منع کړی، که ده دومره طاقت نه درلودی نو بيا دي يې په ژبه سره منع کړي ، او که يې دومره طاقت هم نه درلودی نو بيا دي يې په زړه کي بد وبولي او دغه (آخري درجه) د ايمان هغه کمزورې درجه ده.

لغات : فَلْيُغَيِّرْهُ : بدلول .

اَضْعَفُ: ډير کمزور، ضِعَافٌ او ضُعَفَاءُ يې جمع ده.

مُنْكَرْ : شرعي بد . بيده : په لاس سره .

فبقلبه : په زړه سره .

فبلسانه: په ژبه سره .

تشريح : په دغه حديث شريف کي د ايمان درې درجې ذکر سوي دي :

اول : داچي غلط کار وويني نو په لاس دې منع کوي مګر

---

[1] عن ابي سعيد الخدري ﷺ عن رسول الله ﷺ قال مَنْ رَاٰى مِنْكُمْ مُنْكَرًا ..... الخ مشكوة ج ٢ صـ ٤٣۶.

دا منع کول شرائط لري هغه دا چي دی به قدرت لري مثلا د کور مشر، استاذ، آمر وغیره وي.

دوهم: داچي یو غلط کار ويني په خوله به يې منع کوي لیکن ددغه منع کولو لپاره ۵ شرطونه په فتاوی عالمګیري کي راوړي دي.[1]

دريم: چي يو بد کار ويني خپله به مخ ځيني اړوي او په زړه کي به بد ځيني وړي که يې په زړه کي هم بد نه ځيني وړل نو دده په ایمان کي شك سته.

حکم دمنع: که حرام کار وو منع يې واجب ده که په شریعت کي يو شی واجب وي امر يې هم واجب دی که سنت وي امر يې هم سنت دی که فرض وي نو امر يې هم فرض دی، مګر دا قانون هغه وخت دی چي دمخاطب ځخه ستا دا يقين وي چي دی خبره قبلوي که دا يقين نوو نو بيا يې ويل واجب نه دی بل داچي دا منع هغه وخت واجب ده چي دفتنې او فساد بيره نه وي که د فتنې او فساد احتمال وو نو بيا به نه ورته وايي.

علامه قطب الدين په شرح دمشکوة کي وايې: چي امر په

---

[1] فتاوی عالمګیري باب کراهیة صـ ۳۵۳ ج ۵.

نیکو سره کول او د بدو څخه راګرځول یوائې دحاکم کار نه دی بلکه دهر نارینه،ښځینه، او غلام کار دی .[1]

په سورة انفال ۲۵ آیة کې هم وضاحت دی چې دهغه دفتنې څخه ځان وساتئ چې ظالمانو لره خاص ده ، یعني که تاسو د بدو څخه منع ونه کړئ دغه فتنه او مصیبت پر تاسو هم واقع کیږي (که څه هم تاسي صلحاء او نیکان یاست) .

حاصل داچې د بدو په منع کولو کښې به سستي نه کوئ که نه دا نه منع کولو والا هم په عذاب مبتلا کیږي .[2]

په احادیثو مبارکوو کښې بله خرابي د نه منع کولو دا ذکر سوې ده چې کوم عذاب پر ګنهکار راځي هغه عذاب پر نه منع کولو والا باندي هم راځي ، او بیا د دغه نه منع کولو والا دعاء د عذاب د دفع لپاره هم نه قبلیږي .[3]

اول به اصلاح د خپل کور څخه شروع کوئ او خپل کور والا به د بدو څخه راګرځوئ . الله ﷻ دي مسلمانانو ته د ځان، کور او ټولو اصلاح په ښه طریقه ورنصیب کړي .

---

[1] مظاهري ج ۱ صـ ۶۴۷.

[2] سورة الانفال آیة ۲۵.

[3] مرقات ج ۹ صـ ۳۳۰.

﴿۷﴾ د الله ﷻ رضا مندي د مور وپلار په رضامندي کي ده :

﴿ رِضَى الرَّبِّ فِيْ رِضَى الْوَالِدِ وَ سَخَطُ الرَّبِّ فِيْ سَخَطِ الْوَالِدَ ﴾ [1]

ترجمه : د الله ﷻ رضامندي د پلار په رضا مندي کښې ده او د الله ﷻ ناراضي دپلار په ناراضي کي ده .

لغات : رَضِیَ : خوشحاله کيدل.

سخط : ناراضه کېدل .

سوال : په دغه حديث کښې دپلار ذکر سته دمور ذکر ولي نسته ؟

جواب : په بعضو رواياتو کي ذکر دي چي دمور حق زيات دی د ۳ وجوهاتو پر بناء، لهذا چي دپلار دومره حق وي نو دمور په طريقه اولی پکښې دخل دی ځکه چي هغه زياته حقداره ده .

په فتاوی هنديه کښې راغلي دي چي په احترام اوتعظيم کښې پلار د مخه دی او په خدمت او نعمتو ورکولو کي مور د مخه ده . [1]

---

[1] عن عبدالله بن عمر قال : قال رسول الله ﷺ رضَی الرّبِّ .... الخ . مشکوة ج ۲ صـ۴۱۹.

په يو حديث شريف کښې ذکر دي چې نبي کريم ﷺ فرمايي : که يو نيك اولاد مور وپلار ته يا يوائې يوه ته په نظر د رحمت وګوري الله ﷻ ددغه کتلو په وجه د حج مقبول ثواب ورکوي ، صحابه کرامو وفرمايل چې که يو شخص د ورځې سل واري ورته وګوري نو هم دسلو حجو ثواب ورکوي؟ نبي کريم ﷺ وفرمايل : هو، الله اکبر و اطيب .[2]

په يوه حديث شريف کښې د يو صحابي پر سوال باندي نبي کريم ﷺ وفرمايل چې : هو پس له مرګه هم ستا پر ذمه باندي د مور پلار حق سته :

(۱) د دوئ لپاره دعاء اومغفرت غوښتل .

(۲) دوئ چې دچا سره وعده کړې وي يا يې جائز وصيت کړی وي هغه پوره کول .

(۳) هغه دوستان چې د مور وپلار په واسطه يې قرابت وي د هغو سره صله رحمي کول او د دوئ د شناختوو سره د شريعت په حدودو کي احترام او عزت ورکول .[3]

---

1 فتاوی عالمګيري ج ۵ صـ ۳۶۵.

[2] مرقات ج ۹ صـ ۱۵۹.

[3] مرقات ج ۹ صـ ۱۵۱.

(۴) نبي کريم ﷺ فرمايې که چا دمور وپلار يا دواړو زيارت د جمعې په ورځ کاوه دغه شخص ته به بخښنه وسي او دالله ﷻ په نزد به په نيکانو کښې حساب سي . حق تعالی ﷻ دي ټولو مسلمانانو ته دمور اوپلار خدمت او احترام ور نصيب کړي. آمين يارب العلمين

د حضرت ابن عمر ﷛ مختصر حالات :

نوم يې عبدالله کنيت يې ابو محمد دی، د حضرت عمر﷛ مبارك زوی دی تر حضرت عمر ﷛ د مخه يې ايمان راوړی دی هميشه به دنبي کريم ﷺ په خدمت کي وو ، دامام احمدؒ د مذهب د احکامو بناء دده مبارك پر اقوالو ده.

په ۶۵هجري کال کي په تسطاط نامي ځای کي وفات سوی دی، دجنگ په وجه خلگ دباندي نسوای راوتلای ځکه يې دی مبارك په کور کي دفن کړی .

۷۰ احاديث دده مبارك څخه را نقل سوي دي .

❁❁❁

﴿۸﴾ د اولاد حق پر مور اوپلار باندي :

﴿ مُرُوْا اَوْلاَدَكُمْ بِالصَّلٰوةِ وَهُمْ اَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِيْنَ وَاضْرِبُوْهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ اَبْنَاءُ عَشْرِ سِنِيْنَ وَ فَرِّقُوْا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ.﴾ [1]

ترجمه : تاسي خپل اولادو ته دلمانځه حکم کوئ کله چي دوئ د اوو کالو وي، او دوئ دلمانځه دنه کولو په سبب وهئ کله چي دوئ دلسو کالو وي ، او په دغه وخت کي د دوئ د پروتي بسترې سره ورجلا کړي .

لغات : اَبْنَاء: جمع دابَنْ په معنی د زوی.

اَلْمَضَاجِعْ: جمع مَضْجَعْ دخوب ځای. ضجع د فتح څخه پر بغل پریوتل .

تشريح : په شريعت مقدسه کي د اولاد ډير حقوق پر پلار سته د پيدائش څخه تر بلوغ پوري اولاد مختلف حقوق لري البته دوه حقوق يې ډير مهم دي اول : د عقيدې جوړول، دوهم : دعبادات ور زده کول. په خاصه توګه دلته په حديث شريف کي دلمانځه متعلق بيان دی چي کوچنی کله د اوو کالو سي دلمانځه حکم ورته کوئ يعني اول به

---

[1] عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده قال : قال رسول الله ﷺ مُرُوْا اَوْلاَدَكُمْ .... الخ . مشكوة ج ۱ صـ ۵۸.

يې ورزده کوئ بيا به يې جماعت ته بياياست په هغه صورت کي چي دمسجد اداب يې زده وي . او که يې عمر لسو کالو ته ورسيدی بيا يې هم دلمانځه پابندي نه کول نو وهل (دشريعت په حدودو کي) به ورکوي چي تر بلوغ تر مخه دلمانځه عادتي وګرځي، او دغه عادت دجماعت دلمانځه مفسرين فرمايي چي په قبر او حشر کښې د اللهﷻ د عذاب څخه سبب د لوړ خلاصون ګرځي ، او که چيري خدای مه کړه يو پلار د اولاد اوماتحت کوم څوك چي وي دلمانځه اوعقيدې او نورو ديني امورو متعلق پلټنه نه کوي د آخرت په ورځ دده څخه سوال کيږي .

په حديث شريف کي راغلي دي چي (اَلاَکُلُّکُمْ رَاعٍ الخ) د هر سړي څخه د هغه چاپوښتنه کيږي چي دده تر سرپرستۍ لاندي وي او ددغه کوچني که عقيده خرابه سول يا يې ترك دعباداتو کاوه سبب دخرابۍ يې پلار کيږي ځکه چي ده کوښښ نه دی کړی او که يې کوښښ وکړی ليکن دکوښښ سره اولاد خراب سو بيا پر پلار باندي ګناه اوعذاب نسته ، او داولاد د کوچنی والي حقوق زمونږ په رساله (تحسين النکاح) کي بايد وکتل سي .

﴿۹﴾ د ښو خلګو ناسته :

﴿ وَالتَّوَدُّدُ اِلَى النَّاسِ نِصْفُ الْعَقْلِ ﴾ [1]

ترجمه : د ښو خلګو سره شناخت کول نیم عقل دی .

لغات : اَلتّوَدّدُ: محبت کول، شناخت کول .

اَلنّاسُ: خلګ .

اَلْعَقْل : هغه نور چي غیر حسي شی په محسوس سي، عُقُولْ يې جمع ده د ضرب د باب څخه ده معنی عقلمند کیدل .

تشریح : دښو خلګو سره شناخت نیم عقل دی په دې خاطر چي يو ښه مشوره درکوي ددين يا دنيا متعلق او پوره هوښياري په دنيا کي داده چي سړی د حلال کسب کوښښ کوي چي حلال رزق پیدا کړي دا پوره عقل مندي ده او د آخرت لپاره په عبادتو کي د اخلاص کوښښ کوي د اخلاص دوه رکعته عبادت تر زور رکعاتو بې اخلاصه افضل دی .

او همدارنګه په حدیث شریف کښې راغلي دي چي که

---

[1] عن ابن عمرﷺ قال: قال رسول اللهﷺ الاقتصاد في النفقة نصف المعيشة والتودد الى الناس نصف العقل وحسن السوال نصف العلم . مشکوة ج ۲ صـ ۴۲۰.

چيري سم صالح همنشينه نوو نو يوازي به ژوند کوي.[1] ځکه چي بد همنشينه په عرف، عادت اوشريعت کي لوی دتباهۍ سبب دی .

امام غزالي رح فرمايي چي : سړی شناخت د يو چا سره کوي نو دپنځو خبرو مراعت به کوي :

(۱) عقلمند به وي ځکه دبې عقلۍ اثر يې پر ملگري لويږي.

(۲) د ښو اخلاقو خاوند به وي .

(۳) فاسق به نه وي .

(۴) بدعتي به نه وي (چي په دين کي نوي خبري پيداکوي)

(۵) محب د دنيا به نه وي .[2]

حضرت امام فخر الدين رازي رح فرمايي چي هر مجلس تاثير لري د ۸ قسمه خلگو ناسته ۸ قسمه شيان پيداکوي:

1. د اغنياؤو سره ناسته حب د دنيا پيداکوي ، هغه اغنياء چي حب د دنيا لري ځکه حب د دنيا د هري خطا سر دی او په انسان کي ناشکري پيداکوي .
2. د فقراؤو سره ناسته شکر په انسان کي پيداکوي .

---

[1] مشکوة ج ۴صـ ۴۱۴

[2] احياء العلوم ج ۲ صـ ۲۴۶.

3. د سلطان سره ناسته سختي د زړه،تکبر اومحبت د منصب پيداکوي.
4. د ښځو سره بې اندازې ناسته جهل اوشهوت پرستي پيداکوي.
5. د کوچنيانو سره ناسته په انسان کي بازي اومخسرې پيداکوي.
6. د فاسقينو سره ناسته په انسان کي دلاوري پر گناهو پيداکوي.
7. د علماؤو سره ناسته شوق پر طاعت باندي پيداکوي
8. پر علم باندي دعمل کونکو علماؤو سره ناسته دعلم زياتوالي پيدکوي.[1]

امام رباني رحمه الله فرمايي چي د اولياؤو سره ناسته کبريت احمر دی ، دآخرت ياد او دالله ﷻ سره محبت پيداکوي.حضرت مولانا رومي رح فرمايي :[2]

همنشين اهل معنی باش تا هم عطا يابي وهم باشي فتا
گر تو سنگ صخره مرمر شوي چون بصاحبدل رسي گوهر شوي

---

[1] تفسير کبير ج ۱ صـ ۲۰۱.
[2] مثنوي ج ۱ صـ ۲۶، ۲۱

﴿۱۰﴾ د يوه مؤمن پر بل مؤمن حقوق :

﴿ لِلْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ سِتُّ خِصَالٍ يَعُوْدُهُ اِذَا مَرِضَ وَيَشْهَدُ اِذَا مَاتَ وَ يُجِيْبُهُ اِذَا دَعَاهُ وَيُسَلِّمُ عَلَيْهِ اِذَا لَقِيَهُ وَيُشَمِّتَهُ اِذَا عَطَسَ وَيَنْصَحُ لَهُ اِذَا غَابَ اَوْ شَهِدَ. ﴾ [1]

ترجمه : د يو مؤمن پر بل مؤمن باندي شپږ حقه دي :

(۱) کله چي يو مسلمان ناروغ سي بل به يې پوښتنه کوي.
(۲) کله چي مسلمان مړ سي په جنازه کي به يې ګډون کوي.
(۳) کله چي ده ته دميلمستيا بلنه وسي ميلمستيا به قبلوي.
(۴) کله چي يو دبل سره يوځای سي نو سلام به ور اچوي.
(۵) کله چي يو مسلمان و ترچي (او الحمد لله ووايي) د هغه جواب به ورکوي (په يرحمك الله سره). (۶) يو مؤمن به دبل مؤمن خير خواه وي که دا بل مؤمن حاضر وي که غائب.

لغات : خِصَال : جمع دخَصْلَة ده .

يَعُوْدُهُ : دنَصَرَ دباب ثخه معنى پوښتنه دمريض کول.

يَشْهَد : دسَمِعَ دباب ثخه معنى حاضريدل ،شاهدي ورکول . دباب مفاعله ثخه : ليدل .

---

[1] عن ابي هريرة ﷺ قال : قال رسول الله ﷺ للمؤمن ..... الخ . مشکوة ج ۲ صـ ۳۹۷.

يُجِيْبُه : د باب افعال څخه معنی قبول ، جواب ورکول.
دَعَاه: د نصر دباب څخه معنی بلنه .
لَقِيَهُ: د سمع دباب څخه معنی يو ځای کيدل .
يُشَمّتُه : دتفعيل دباب څخه معنی د ترچي والا جواب ورکول.
يَنْصَحُ: د فتح دباب څخه معنی يې خير خواهي ده .
تشريح : يو مؤمن پر بل مؤمن باندي ۶ شرعي حقوق لري :

1. د قريبانو، دوستانو او همسايگانو د مريض پوښتنه به کوي . په حديث شريف کي ذکر دي چا چي د مريض پوښتنه وکړه سهار يا ماښام اويا زره ملائکي دده دمغفرت دعاء کوي ، که سهار پوښتنه وکړي تر ماښامه دعاء ورته کوي او که ماښام پوښتنه وکړي نو تر سهاره پوري دعاء ورته کوي .
2. د يو مؤمن ميلمستيا به قبلوي ، ميلمستيا که دواده وي که د بل شي چي انسان ته عذر نه وي دا مسنون طريقه ده چي قبلوي به يې او بيله عذره نه قبلول په حديث شريف کي سخت منع راغلې ده ، البته که ده لره عذر وو نو بيا معاف دی .

که چيري د واده يا ميلمستيا په ځای کي غير شرعي

کارونه وه لکه ساز، عکسونه ، فلمونه وغیره او دی خبر وي نو بیا به هغه ځای ته نه ورځي او که چیري دی ناخبره ورغلی وروسته معلومه سول چي دلته ناروا وي دي نو دغه ورتلونکی که عام سړی وي نو حکم دادی که يې دمنع طاقت پر شرعي طریقه درلودی منع به يې کوي که يې طاقت نوو نو د ډوډۍ تر وخته به کښېني او که په ډوډۍ کي هم دغه ناروا ه عمل وي نو بیا به ډوډۍ هم نه خوري .

او که چیري دغه ورتلونکی عالم وي نو دغه عالم لره د ډوډۍ تر وخته ناسته هم نه ده رواه یا به يې منع کوي او که يې نسو منع کولای نو بیا به ځي ، نن سبا اکثره ودونه پر دغه طریقه دي ډېر احتیاط پکار دی .[1]

3. سلام به ور اچوي ، ددې هم تفصل تیر سوی دی .
4. که یو مؤمن وترچي او الحمدلله ووایې نو پر اوریدونکي باندي واجب کفایې دي چي جواب به په يَرْحَمُكَ اللهُ ورکوي تر درو ځلو پوري .
5. که چیري یو مؤمن مړ سي جنازې ته به ورځي داهم واجب کفایې دی .

---

[1] الفتاوی الهندیة ج ۵ صـ ۳۴۳. هدایۀ ج ۴ صـ ۴۵۳.

6. يو مؤمن به دبل مؤمن خير غوښتونکی وي که هغه حاضر وي که غير حاضر ، کوم شی چي دځان لپاره خوښوي هغه به د بل مؤمن لپاره هم خوښوي، او کوم شی چي د ځان لپاره بد ګڼي هغه به دبل مؤمن لپاره هم بد ګڼي .[1]

د حضرت ابوهريرة ﷺ مختصر حالات :

نوم يې عمر، ابوهريرة يې کنيت دی . خانداني نوم يې عبدالشمس وو نبي کريم ﷺ يې نوم په عمر ور بدل کړ. د خيبر په کال مسلمان سو، دنبي کريم ﷺ سره به هميشه ملګری وو، وخت دملاقات يې کم مګر شوق د احاديثو يې ډير زيات وو. (۵۳۷۴) احاديث دده مبارك څخه نقل سوي دي

په سنه ۵۱ هـ کي د ۷۸ کالو په عمر يې وفات کړی دی، وليد دجنازې لمونځ ورکړی دی .

رضي الله عنهم اجمعين .

---

[1] مظاهر حق ج ۴ صـ۳۰۸.

﴿۱۱﴾ د یو مسلمان د بل مسلمان څخه تر درو ورځو زیات اړیکي شکول جواز نه لري :

﴿ لاَیَحِلُّ لِمُسْلِمٍ اَنْ یَّهْجُرَ اَخَاهُ فَوْقَ ثَلٰثٍ فَمَنْ هَجَرَ فَوْقَ ثَلٰثٍ فَمَاتَ دَخَلَ النَّارَ ﴾ [1]

ترجمه : هیڅ مسلمان لره دا جائز نه ده چي هغه د خپل مسلمان ورور سره تر درو ورځو زیات قطع تعلق وکړي که چا دغسي وکړه او پر همدغه خوابدتیا مړ سو نو هغه به جهنم ته داخل سي .

لغات : یَهْجُرُ: پرېښودل، قطع تعلق.

اَخٌ: ورور.

اَلنّارُ: اور.

تشریح : شریعت مقدسه د انسان د طبیعت مراعت کړی دی چي په درې ورځي کي دانسان درد خلاصیږي او یا کمیږي . البته د یو دیني غرض په خاطر تر درو ورځو زیات خوابدیدل هم جواز لري مثلا یو سړی بې عقیدې وي یا بې دینه وي لیکن ددغه خوابدۍ په وخت کي به کناره کشي هم پر سمه طریقه وي یعني غیبت یاعیب جویې به یې نه

---

[1] عن ابي هريرة ﷺ ان رسول الله ﷺ قال : لايحل ...... الخ . مشکوة ج ۲ صـ ۴۲۸.

کوي ، او دغه خوابدتيا به د نفس په خواهش نه وي .
خرابي د قطع تعلق : يوه سزا خو په دغه حديث کي ذکر ده‌چي امام توربشتي رح فرمايې چي دخول د اور يې پر ځان واجب کړی .[1]
په يو بل حديث شريف کي راغلي دي : چي د دوشنبې او جمعې په ورځ دجنت دروازې خلاصي وي او په بل روايت کي راغلي دي چي په دغه ورځو کي پر ذات الهي ﷻ باندي اعمال پيشيږي نو ذات الهي ﷻ د هر مؤمن مغفرت کوي مگر دغسي دوه مؤمنان چي عداوت سره لري مغفرت يې نه کيږي .[2]
او په يو بل روايت کي ذکر دي چي د روژې اعمال يې هم معلقه پاته وي تر څو چي خوابدتيا د منيځه ولاړه نسي .
په يو حديث شريف کي ذکر دي چي د دوو خوابدو په مينځ کي چي هر يوه اول سلام واچوی هغه شخص بهتره دی او که يوه درې ځله سلام واچوی مگر بل جواب ورنه کړی نو دخوابدتيا ټوله گناه پر جواب نه ورکونکی ده .[3]

---

[1] مرقات ج ۹ صـ ۲۳۸.
[2] مرقات ج ۹ صـ ۲۳۴.
[3] مرقات ج ۱ صـ ۲۳۸.

تنبیه : که چیري یو شخص سره دطبعیت موافقت نلري نوتعلق دي ورسره کم کړي، داسي نه چي سلام ورسره بند کړي دا سخته گناه ده او همدا عمل زموږ په خلگو کي ډیر زیات ستره . الله ﷻ دي ټولو مسلمانانو ته ددغه گناه څخه نجات ور په برخه کړي . آمین.

﴿۱۲﴾ رحم پر مؤمنانو باندي :

﴿ لاَيَرْحَمُ اللهُ مَنْ لاَّيَرْحَمُ النَّاسُ[1] ﴾

ترجمه : الله ﷻ رحم نه کوي (کامل رحم) پر هغه چا باندي چي هغه پر خلګو باندي رحم نه کوي .

لغات : رَحِمَ : مهرباني کول، دباب سمع څخه دی .

تشريح :پر عامو مؤمنانو باندي به بل مؤمن شفقت، رحم او حسن ظن لري ، که چيري يو مؤمن په ناروا ه يا ګناه اخته وي د اصلاح فکر به يې کوي په ښه اخلاقو سره به دغه ګنهکار شخص د بدو څخه منع کوي لکه چي مخکي په حديث نمبر ۶ کي ذکر سول، او همدارنګه به په پټه الله ﷻ ته دعاء کوي چي يا الهي ته هدايت ورنصيب کړه ، مقصد دا چي هيڅ يو مؤمن ته به په حقارت او سپك نظر نه ګوري.

په يو بل حديث مبارك کي ذکر دي : چي نبي کريم ﷺ فرمايي : يومؤمن به پر بل مؤمن ظلم نه کوي او نه به يې ذليله کوي او نه به يې سپکوالی کوي ځکه چي تقوا دلته

---

[1] عن جرير بن عبدالله قال : قال رسول الله ﷺ لايرحم ..... الخ . مرقات ج ۹ صـ ۱۶۱.

ده ،نبي كريم ﷺ زړه ته اشاره وکړه او دا اشاره يې درې ځله وکړه .[1]

لهذا لازمه ده چي څوك پر هر مؤمن شفقت ولري او د هر مؤمن عزت،قدر او احترام ولري د ايمانداری په خاطر .

زمونږ ځيني خلگ د ځينو خلگو څخه دگناه په خاطر د هغه سپك والی کوي دا ښه کار نه دی بلکه د هغه د اصلاح کوښښ به کوي ، په سپك والی او بد وړلو سره نور هم دغه سړی د دين څخه متنفر کيږي .

❁❁❁

---

[1] مرقات ج ۹ صـ ۱۷۰.

﴿۱۳﴾ پر ښځو باندي ترحم کول :

﴿ قَالَ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ لاَيَفْرَكُ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً اِنْ كَرِهَ مِنْهَا خُلْقًا رَضِيَ مِنْهَاآخَرَ﴾ [1]

ترجمه : نبي کريم ﷺ فرمايي : چي يو مؤمن نارينه دي د مؤمني ښځي سره بغض نه کوي که چيري دده په نظر ددغه ښځي يو عادت يا خصلت بد اوناخوښه وي نو يو بل خصلت به يې بيا ښه اوخوښ وي .

لغات : يَفْرَكُ : دباب سمع څخه معنی يې بغض ده.

كَرِهَ : دسمع دباب څخه ناخوښه .

تشريح :يعني خاوند لره مناسبه نه ده چي د خپل کور والا څخه نفرت وکړي ځکه چي دانسان ټول عادات نسي سميدلای که يې اخلاق بد وي خو ښه اخلاق هم لري .

د فرك لفظ د ميړه او ښځي تر مينځ نفرت ته ويل کيږي .

خلاصه دا چي پر ښو اخلاقو به دي نظر وي او پر بدو اخلاقو به صبر اوتحمل کوي .

په يو بل حديث مبارك کي ذکر دي چي نبي کريم ﷺ فرمايي

---

[1] مشکوة ج ۲ صـ ۲۸۰.

چي ښځه د پوښتنې د كاره هڅوكي څخه پيدا ده سيده كيږي نه ، كه يې ته سيده كوې نو ماتيږي او ماتېدل دښځي طلاق دی .

نبي كريم ﷺ فرمايې : استوصوا بالنساء خيرا ، دښځو متعلق چي ما كوم دخير وصيت كړی دی (چي د دوئ سره ښه كوئ) هغه وصيت قبول كړئ ، يعني ظلم، بې ځايه وهل بدسلوكي وغيره مه ورسره كوئ .[1]

په يو بل حديث شريف كي ذكر دی چي په تاسو كي بهترين شخص هغه دی چي د خپل اهل (كوروالا ،كوچنيانو ،دوستانو ،خدمتگارانو) په حق كي بهترين وي .[2]

مگر زمونږ پښتانه د الله ﷻ پر دغه كمزور مخلوق(ښځه) باندي څومره ډول ډول زيادتي او خيانتونه كوي يا په جوړه كي ښځي وركوي يا يې خرڅوي وغيره .. دا ټوله اعمال دشريعت مقدسه او دنبي كريم ﷺ د طريقې څخه خلاف اعمال دی ، ددې نتيجه به په قبر اوحشر كي

---

[1] مشكوة ج ۲ صـ ۲۸۰.

[2] مشكوة ج ۲ صـ ۲۸۱.

معلوميږي . نور د ښځي او ميړه تر مينځ حقوق زموږ په رساله (تحسين النكاح) کي ملاحظه کولای سئ .

البته چي دښځي سره به صبر اوتحمل کوي دا يوازي په کورني ژوند کښي دي که چيري ښځي د شريعت څخه خلاف ورزي کول مثلا بې ستري وغيره نو بيا به يې نه پريږدي بلکه پابندي به پر لگوئ .

الله ﷻ دي ټول مسلمانان ددغه مظلوم قوم دحق تلفۍ څخه وساتي . آمين .

❁❁❁❁❁

﴿۱۴﴾ د نکاح فضیلت :

﴿ اِذَا تَزَوَّجَ الْعَبْدُ فَقَدْ اِسْتَكْمَلَ نِصْفَ الدِّيْنِ فَلْيَتَّقِ اللهَ فِيْ نِصْفِ الْبَاقِيْ﴾ [1]

ترجمه : کوم بنده چي نکاح وکړي نو هغه نیم دین پوره کړی ، ده لره پکار ده چي دپاته نیم دین په باره کي دحق تعالی ﷻ څخه وبيريږي .

لغات : تَزَوّجَ: دباب تَفَعّل څخه، معنی یو ځای کیدل مگر دلته دنکاح په معنی دی. اِسْتَكْمَل : باب استفعال پوره کیدل.

نِصْفُ: نيم . اَلدِّيْن : په لغت کي لار او روش ته وايي ، او په اصطلاح کي اصولي احکامو ته وايي چي جزئیاتي پر بناء وي او هم دغه ته ملت وايي د کلیاتو،جزیاتو یا اصولو فروع مجموعي ته شریعت وايي .

تشريح : په انسان کي دوه داسي خواهشات سته چي دا احتمال سته چي په ټوله دین کي دفساد سبب وگرځي :

(۱) د نس خواهشات چي همیشه د ښه خوړو فکر کوي .

(۲) شهواني خواهشات چي همیشه په دې فکر کي وي چي هر ځای یو ښائسته ښځه وي باید دده په نکاح کي وي ، د نکاح

---

[1] عن انس قال قال رسول الله ﷺ اذا تزوج ..... الخ . مشکوة ج ۲ صـ

په ذریعه سره یې شهواني شوق پوره کیږي، لهذا د نصف دین حفاظت خو وسو او دباقي نیمایي دین تکمله به په عباداتو، ښه افعالو او ښه اعمالو سره پوره کیږي.

(۲) د حلال رزق طلب به کوي چې دا بنسټ د عباداتو دی.

نکاح په شریعت مقدسه کې یو لوړ سنت عمل دی ، کله نکاح فرض وي، کله واجب وي، کله سنت وي، کله مکروه وي او کله حرام گرځي، تفصیل یې زموږ په رساله (تحسین النکاح) کې ملاحظه کړئ.

البته نکاح د نصف ایمان یا نصف دین مرتبه لري انسان پاکدامنه کوي ، په احادیثو مقدسوو کې ډیر فضائل ذکر دي او دا طریقه مسنونه دانبیاء کرامو علیهم السلام ده ، او همدارنگه یو لوی انعام دی ډیري فائدې پکښې دي ، مگر ځیني خلگ لوی خیانت کوي ښځې یې کښېنولي وي په نکاح یې نه ورکوي او سپین سري سي ، د یو غلط غرض په خاطر چې یا میراث راځخه یونسي یا یې غټ ولور مقصد وي یا وایې چې زما سیال نه راپیداکیږي نو دی به د آخرت په ورځ د الله ﷻ په حضور کې ددغه خیانت جواب ورکوي او دا دیو انسان سره لوی خیانت دی.

﴿۱۵﴾ **ږیره پرېښودل** :

﴿ خَالِفُوْا الْمُشْرِكِيْنَ اَوْفِرُوْا اللِّحٰى وَاَحْفُوْا الشَّوَارِبَ [1] ﴾

ترجمه : د مشرکینو څخه مخالفت وکړی: ږیره اوږدوی او بریتونه پرې کوی .

لغات : اَوْفَرْ : د باب ضرب څخه معنی زیاتول .

اَللحیٰ: جمع د اَللِحْيَة په معنی د ږیره .

اَحْفَوْا: د بریتو په پرې کولو کي مبالغه کول .

تشریح : د مشرکینو دا عادت وو چي ږیره یې خریله او دمجوسیانو دا عادت وو چي ږیره یې تر موټ کوچنۍ کوله، او بریتونه یې اوږدول ، شریعت مقدسه د هغه بر خلاف حکم کړی دی چي ږیره اوږدوئ او بریتونه کوچني کوئ.

علماء کرام فرمایې: چي په دغه حدیث سره ثابته سول چي د کفارو د خصوصي عاداتو څخه به مخالفت کوی مشابهت به په عاداتو کي نه ورسره کوئ ، اوبل دا چي ږیره واجب ده او د واجب پرېښودل گناه کبیره ده ، لهذا ږیره خرول یا تر متې کمول حرام کار دی .

---

[1] عن ابن عمر ﷺ قال قال رسول الله ﷺ خالفوا .... الخ مشکوة ج ۲ صـ ۳۸۰.

دحضرت عبدالله بن عمر ﷺ دا عادت وو چي تر مټ زياته ږيره يې پرې کول ، اوپه ترمذي شريف کي ذکر دي چي نبي کريم ﷺ هم تر مټ زياته ږيره دشاوخوا د اطرافو څخه پرې کول .

ږيره پرېښودل د يو لك څليرويشت زره انبياء کرام عليهم السلام عادت اوسنت دی ټوله صحابه کرامو رضوان الله تعالى عليهم اجمعين ږيري درلودې ، او دڅلورو امامانو (امام اعظم،امام شافعي، امام مالك، امام احمدبن محمد بن حنبل رحمة الله عليهم اجمعين) په نزد يو موټ ږيره پريښودل واجب ده .[1]

نو د داسي يو ټينګ سنت څخه مخالفت کول لويه بد بختي ده ، زموږ په هيواد کي اوس دا مصيبت ډير عام سوی دی د ځوانانو څخه علاوه سپين ږيري هم په دغه مصيبت اخته دی ، الله ﷻ دي ټول مسلمانان ددغه مصيبت څخه خلاص کړي . آمين .

---

[1] د احنافو کتابونه : فيض الباري ج ۴ صـ ۳۸۰، بذل المجهود ج ۱ صـ ۳۳، اشعة المعات ج ۱ صـ ۱۳۰ ،او داسي نور . د امام مالك کتاب الابداع في منار الابتداع، دامام شافعي کتاب : کتاب الام . دامام احمد بن محمدبن حنبل کتاب شرح المنتهي . جواهر الفقه ج ۲ صـ ۴۲۴.

﴿۱۶﴾ د حلال رزق کوښښ کول :

﴿ لاَيَدْخُلُ الْجَنَّةَ جَسَدَ غُذِّىَ بِالْحَرَامِ [1]﴾

ترجمه : هغه بدن به وجنت ته داخل نسي چي دهغه پرورش په حرام (مال) سره سوی وي .

لغات : غُذّىَ : د نصر دباب څخه، په معنی د خوراك ورکول . جَسَدَ: بدن انساني او جمع يې اَجْسَادْ دی .

تشريح :د حديث شريف مطلب دادی چي كه يو شخص حرام مال وخوري او هغه مؤمن وي د جنت و هغه لوړ مقاماتو ته نسي داخليدلای ، او كه حرام مال حلال وبولي نو بالكل جنت ته نسي تللای ، يا دا چي حرام خوره مؤمن جنت ته نسي داخليدلای تر څو چي د حرام مال د خوړلو سزا ونه څکي . فقهاء کرام فرمايې : كه چاته دا معلومه سي چي ددغه شخص مال اکثره حرام دی نو ددغه شخص ميلمستيادي نه قبلوي، كله بيا داسي وي چي مال خو نه دی حرام ليكن ميلمستيا يا واده داسي وي چي د ډوډۍ پر وخت عكاسي كوي يا سرود وي نو دغه ډول ډوډۍ به هم نه خوري او دغسي واده يا ميلمستيا ته به بالكل ځوك نه ځي . پوره تفصيل په هداية جلد ۴ كي موجود

---

[1] عن ابي بكر ﷺ ان رسول الله ﷺ قال : لايدخل ...... الخ . مشكوة ج ۱ ص ۲۴۳.

دی . او په حدیث نمبر ۱۰ کي تیر سو .

مسئله : که چیري حرام شی وخوري بیا وروسته خبر سي نو قی کوي به یې ، حضرت ابوبکر صدیق ﷛ یو ځل دغسي قی وواهه چي ده مبارك ته معلومه سول چي دا مال حرام دی .[1]

مسئله : که چا حرام مال خوړلی وي نو ددې کفاره څه ده ؟ د زړه په اخلاص سره به توبه او استغفار کوي او الله پاك ﷻ ته به زاري او دعاء کوي چي معاف کړل سي .

مسئله : که دیو چا سره حرام مال وو دغه حرام مال به بیله د ثواب دنیته پر مسکینانو باندي خیراتوي .

مسئله : کوم سړی چي کاروبار کوي د خپل کاروبار معلومات به کوي چي په شریعت مقدسه کښې دا زما کاروبار جواز لري کنه،دامعلومات پر ده باندي فرض دی.

د عباداتو د قبلیدو بنیاد پر حلال رزق باندي دی ، په یوه روایت کي حضرت عبدالله بن عباس ﷛ نقل کوي چي دهغه چا لمونځ نه قبلیږي چي دده نس په حرامو سره ډك وي ، همدارنګه دعاء یې هم نه قبلیږي .[2]

---

[1] احیاء العلوم ج ۲ صـ ۱۲۸.

[2] احیاء العلوم ج ۲صـ ۱۲۸.

﴿۱۷﴾ سلام اچول :

﴿ اَلْبَادِيُّ بِالسَّلاَمِ بَرِئٌ مِّنَ الْكِبْرِ﴾ [1]

ترجمه : اول سلام اچونکی د تکبر څخه خلاص دی .

لغات : اَلْبَادِي : اول کونکی ،

بَدَاَ د فتح د باب څخه دی معنی یې شروع کول دي .

بَرِئَ : د فتح، سمع اوکرم دباب څخه معنی یې نجات حاصلول .

اَلْكِبْرُ : غرور، د کرم دباب څخه په مرتبه کي لوړوالی ، دنصر اوسمع دباب څخه : په عمر کښې لوړ والی .

تشريح : کله چي دوه مسلمانان په یوه حالت یا دواړه سواره وي یا دواړه پر پښو وي چي سره مخامخ سي هر یوه چي اول سلام اداء کړی نو هغه دتکبر څخه لیري دی ، یا الله ﷻ دده د زړه څخه تکبر باسي ددغه عمل په وجه .

د تکبر تعريف : تکبر دې ته وايې : چي مقابل خلگ سپك و بولي او ځان دکمالاتو خاوند وبولي او نور دکمالاتو خاوند ونه بولي، او نورو ته سلام ادا کول د ځان توهین بولي . تکبر ډیره سخته گناه ده په قرآن کریم او احادیثو مقدسوو کي یې ډیر بدوالی راغلی دی .

---

[1] عن عبدالله ان النبي ﷺ قال : البادي ...... الخ . مشکوة ج ۲ ص ۴۰۰.

د سلام احکام :سلام اداء کول سنت کفايې دی او جواب يې واجب کفايې دی .[1] يعني په يوه ټولۍ کي که يو نفر سلام اداء کړي نو سنت اداء سول او که چيري يو سړی يوې ټولۍ ته دمسلمانانو سلام ادا کړي او په هغو کي هم يو سړی جواب ورکړي نو دټولي ټولۍ غاړي د واجب ځخه خلاصي سوې .

نبي کريم ﷺ ډير تاکيد کړی دی چي سلام عام کړئ ځکه دا دمسلمانانو په مينځ کي دالفت اومحبت سبب گرځي .

که دوه نفره سره يو ځای سول نو اول به څوك سلام ادا کوي؟ لوړ سړی به وکښته ته سلام اداء کوي مثلا تيريدونکي سړی و ولاړ يا ناست سړي ته، کشر و مشرته ،او که مشر يې کشر ته اداء کړي هم صحيح ده دنبي کريم ﷺ ځخه داعمل ثابت دی ، يو سړی چي پر دابه (سواري) سپور وي هغه به و پياده ته سلام اداء کوي او که دواړه پياده وه نو حکم يې پورته ذکر سو .

سلام چونکه يو دعاء ده نو ځکه کافر ته به سلام نه اداء کوي ځکه چي کافر لره دعاء نسته بلکه د ضرورت په وخت کي به نور الفاظ استعمالوي .

او همدارنگه سلام او جواب دواړه به په خوله اداء کوي نه په لاس يا په گوتو باندي، ځکه دا ديهودو او نصاراوو عادت و

---

[1] مرقات ج ۸ صـ ۴۲۹.

و. البته که یو څوك لیري وي نو سلام خو به په خوله اداء کوي او په لاس که اشاره وکړي چي ما سلام اداء کړي نو بیا پرواه نلري ، او همدارنگه جواب د سلام هم په خوله واجب دی په لاس کفایت نه کوي.

سلام اچول په شروع دمجلس او په آخر دمجلس کي اچول پکار دي.[1] السلام علیکم ورحمة الله ویل افضله دي ، سلام علیکم هم صحیح دی مگر افضله هغه لوړ دی.

په بعضو ځایو کي به سلام نه اچوي:

۱: په مسجد کي به سلام نه اچوي ځکه چي خلگ په عبادت مشغول وي.

۲ : په مجلس کي دتدریس به سلام نه اچوي.

۳:په مجلس کي دذکر به سلام نه اچوي.

۴: په غسل خانه او اوداسه په ځای کي او داسي نور دغسي نامناسبه ځایو کي به سلام نه اچوي. په دغه مذکوره صورتو کي که چا سلام واچاوه جواب یې نه دئ لازم.

مسئله : که نامحرمي ښځي سلام واچاوه که ځوانه ښځه وه جواب به نه ورکوي که سپین سري وه بیا به په زوره جواب ورکوي.([1])

---

[1] مرقات ج ۸ صه ۴۵۳.

﴿۱۸﴾ غیبت سخته گناه ده :

﴿ اَلْغَيْبَةُ اَشَدُّ مِنَ الزِّنَا [2]﴾

ترجمه : غیبت کول تر زنا ډیر سخت دی .

لغات : اشد : د ضرب دباب څخه معنی یې سختیدل .

تعریف دغیبت : غیبت و دې ته وایې چي د یو شخص په عدم موجودگي کي دده متعلق یو داسي خبره وکړې که چیري دغه شخص دا خبره واوري نو خوا یې بدیږي که چیري داعیب په دغه شخص کي وي، او که چیري داعیب په دغه شخص کي نه وي نو دې ته بهتان ویل کیږي .

تشریح : په مذکوره حدیث شریف کي غیبت تر زنا بد بلل سوی دی، وجوهات د بدوالي یې علماء کرامو ذکر کړي دي : (۱) زنا هر چا ته معلومه ده چي ما یو غټه‌گناه وکړه نو توبه ځیني کاږي مگر غیبت کونکی دا گناه سپکه بولي.
(۲) غیبت کونکی غیبت گناه نه بولي (۳) دغیبت کونکي گناه نه معافیږي تر څو چي هغه سړی یې معاف نه کړي که چیري هغه سړی خبر سوی وو. ددغه درو وجوهاتو پر بنیاد

---

1 : فتاوی هندیه ج : ۵ ص : ۳۲۵

[2] عن ابي سعيد و جابر قالا : قال رسول الله ﷺ الغيبة .... الخ . مشکوة ج ۲ صـ۴۱۵.

غالبا نبي كريم ﷺ تر زنا بده بللې ده که څه هم زنا په خپله يو لويه اوعظيمه گناه ده .

شپږ ځايه غيبت جواز لري :

1. که يو چا ظلم درباندي کړی وي ددغه ظلم بيان و قاضي،حاکم وغيره ته کول جواز لري .
2. که يو شخص غلط کار کوي ته وداسي شخص ته دا بيان وکړې چي هغه يې اصلاح کولای سي لکه دکور مشر ،عالم،مقتدا وغيره ، مقصد دي تغير دمنکر وي
3. د مفتي څخه دسوال په وخت حقيقت د مخالف شخص بيانول دا هم جواز لري . که مفتي ته دنامعلوم شخص په نامه ياد سي نو ښه کار دی .
4. يو شرير شخص وي خلگ خبرداره کوي چي دده دشر څخه وساتل سي لکه طالب دعلم يا طالب د رضا مندی الهي ﷻ لپاره چي وي و يو داسي شخص ته ځي چي هلته دده فائده نه وي يا ده ته دنيوي يا بل ضرر وي ، يا هغه سړی بدعمله وغيره وي . په شرط ددې چي مقصد به يې نصيحت وي نه بل شی .
5. يو شخص مشهوره وي په فسق يا بدعت سره نو ددغه

شخص حال بیانول جواز لري مگر هغه عیوب چي ظاهر وي لکه فسق،غلا وغیره ...

6. که یو شخص مشهوره وي په یو لقب باندي مثلاً گوډ ، کوڼ .....او داسي نور . نو ددغه شخص په نه وجود کي په دغه نامه یادول پرواه نه لري په دې شرط چي پر طریقه دنقصان به نه وي مگر په بل نامه یادول افضل دي .

په دغه مذکوره شپږو ځایو کي غیبت پرواه نه لري .[1]

دغیبت دمجلس څخه ځان خلاصول :

که چیري په یو مجلس کي غیبت کیدی که یې قدرت درلودی نو په ښه اخلاقو سره دي یې منع کړي ، او که یې دمنع کولو قدرت نه درلودی نو دغه مجلس به پریږدي او که یې مجلس هم نسو پاته کولای نو غوږ به نه پر نسي بلکه خپل ذکر به کوي ، انشاء الله مسئول به نه وي .[2]

---

[1] ریاض الصالحین صـ ۴۶۴.

[2] ریاض الصالحین صـ ۶۱.

﴿۱۹﴾ د ظلم څخه ځان ساتل :

﴿ اَلظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ [1]

ترجمه : ظلم د قیامت په ورځ د تاریکیو په صورت کي وي.

لغات : اَلظّلْمُ : جمع یې ظُلُمَات، دضرب د باب څخه معنی یې بې موقع ایښودل، د سمع دباب څخه دشپې تاریکه کیدل .

يَوْم : جمع یې ایام ده جمع الجمع یې اَیَاوِیْم ده .

اَلْقِیَامَة : د مرګه وروسته راپورته کیدل ، دنصر دباب څخه معنی یې دریدل .

تعریف ظلم : ظلم په لغت کي یو شی بې ځایه او بې موقع ایښودلو ته وایې او په عرف کي ورته تجاوز وایې ، په شریعت کي هم دغه معنی ده البته دشرعي محل تجاوز ته ظلم وایې . [2]

تشریح : د آخرت په ورځ ظالم داسي په تاریکیو کي راګیر وي چي هغه نور چي مؤمن ته ورکول کیږي ظالم ځیني محروم وي او مؤمن د هغه نور په ذریعه سره تګ کوي .

---

[1] عن ابن عمر ﷺ ان النبي ﷺ قال الظلم ...... الخ . مشکوة ج ۲ صـ ۴۳۴.

[2] مظاهر حق ج ۴ صـ ۵۹۴.

اسلام د همدردۍ او ورورولۍ تعلیم ورکوي او ظلم دا دواړي مادې تباه کوي ، په حدیث قدسي کي ذکر دی : یا عبادي ... الخ . چي الله ﷻ فرمایې : اې زما بندګانو ما پر خپل ذات باندي ظلم حرام کړی دی نو ستاسو په مینځ کي هم ظلم حرام دی یو پر بل باندي ظلم مه کوئ

﴿۲۰﴾ **ځان ساتل د حسد، بغض، بدګمانۍ وغیره څخه** :

﴿ اِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَاِنَّ الظَّنَّ اَكْذَبُ الْحَدِيْثِ وَلاَتَحَسَّسُوْا وَلاَتَجَسَّسُوْا وَلاَتَنَاجَشُوْا وَلاَتَحَاسَدُوْا وَلاَتَبَاغَضُوْا وَلاَتَدَابَرُوْا، وَ كُوْنُوْا عِبَادَاللهِ اِخْوَانًا﴾ [1]

ترجمه : د بد ګمانۍ څخه ځان وساتئ بیشکه بدګماني د خبرو بدترین درواغ دي، او نه به د خلګو پر پټو خبرو باندي ځان خبرداره کوئ که دخیر خبر وي که د شر(هغه خبري چي تا سوء ظن ته رسوي) یو تر بله ځان لوړ مه بولئ، یو تر بله به حسد نه کوئ ، یو تر بله به بغض نه کوئ، یو تربله به غیبت نه کوئ ، اې د حق تعالی جل وعلا بندګانو یو تر بله ورونه وګرځئ د ورورګلوۍ ژوند سره کوئ .

لغات : اَلْظَنّ : ګمان ته وایې، دیو شي متعلق که ستا داخیال وي چي دا کار سوی دی مثلا زید راغلی دی کنه که دي دنه راتګ خیال کم وي دې ته وهم وایې او که دي د راتګ خیال ډیر وي دې ته ظن وایې ، او که دواړه برابر

---

[1] عن ابي هريرة ﷺ قال قال رسول الله ﷺ اياكم ..... الخ مشكوة ج ۲ صـ .

وي هغه ته شك وايې كه دي خپله په سترگو وليدى دې ته يقين وايې .
وَلاَتَحَسّوا: ځان په خير خبردار كول د باب تفعيل څخه دى . وَلاَ تَجَسّسُوا: ځان خبر داره كول په شر باندي، دباب تفعيل څخه دى .
وَلاَتَنَاجَشُواْ: د ځان لوړوالى په خلگو كي ، دنفرت په معنى هم دى .
تشريح : په دغه حديث مقدسه كي مؤمنان د هغه بدو باطني مريضيو څخه راگرځوي چي دمسلمانانو وروړگلوي او اتفاق ته سخت تاوان كوي .
(۱) گمان : گمان په شريعت مقدسه كي ۴قسمه دى :
(۱) حرام : چي ذالت الهي ﷻ پر ما باندي رحم نه كوي نه مي بخښي بلكه دا فرض دى چي مؤمن به وايې الله ﷻ پر ما رحم كوي . (۲) واجب : چي د يو سړي ظاهري حالت سم وي بيله دليل قوي بدگماني حرامه ده . (۳) مباح: چي سړي ته په درو او څلورو ركعاتو كي شك وي : اوغالب گمان يې د څلورو ركعاتو وي نو پردغه عمل كول جائز او مباح دي ، البته كه پر يقين عمل وكړي چي درې ركعاته دي هم

صحیح دي . (۴) مستحب : دهر مسلمان سره نیك گمان کول .[1]

(۲) تحسس او تجسس: د خلگو په هغو شیانو ځان خبرول چي خلگ يې پټوي مطلق طلب خبرداري ته تحسس وايې او پټ عیوب لټولو ته تجسس وايې .[2]

(۳) تحاسد: حسد یو باطني مرض دی، مطلب يې دادی چي یو سړی یو نعمت ولري ستا دا اراده وي چي دده څخه دغه نعمت زائل سي (دغه نعمت دي نه وي پر پیېرزو) او ماته راکړل سي ، یا دمطلق زوال اراده لري دا نیت حرام دی او دې ته حسد وايې ، که د زوال اراده ونه لرې بلکه د ذات الهي ﷻ څخه دځان لپاره هم دغسي نعمت طلب کړې نو بیا پرواه نه کوي دې ته غبطه وايې ، حضرت مولانا رومي رح هم فرمايې : چي حسد یوه بده مریضي ده چي په توسط د اولیاؤو پاتیږي .[3] بیت :

خاك شو مردان حق را زير پا خاك بر سر كن حسد راهمچو ما

❁❁❁❁

---

[1] احکام القران ج ۲۷ص ۳۰۵.

[2] معارف القرآن ج ۱۲۰، ۸ .

[3] مرقات ج ۹ ص ۲۳۲.

﴿۲۱﴾ د بخل بد والی :

﴿ خَصْلَتَانِ لاَتَجْتَمِعَانِ فِيْ مُؤْمِنٍ اَلْبُخْلُ وَ سُوْءُ الْخُلْقِ[1] ﴾

ترجمه : په مؤمن کي دوه (بد) عادته نسي يوځای کيدلای بخل او بد اخلاق .

لغات : تَجْتَمَعَانِ: باب افتعال په معنی د جمع کيدل. سوء اَلْخُلْقِ : د باب نصر څخه په معنی د پيداکيدل او اخلاقو ته وايي او دباب سمع څخه په معنی ريز ريز کيدل .

تشريح : دمذکور حديث شريف مطلب دادی چي په مؤمن کامل کي دا دوه عادتونه نسي يو ځای کيدلای ځکه چي دا دواړه (بخل، او بداخلاق) ډير لوی عيبونه او دډيرو بديو مغز دی، دا هر يو صفت چي په مؤمن کي وي دده ايمان وکمال ته نه پريږدي ، نو پر مؤمن باندي لازمه ده چي ددغه دواړو عيبو څخه ځان پاك وساتي .[2]

په يو حديث شريف کي ذکر دي چي بخيل سړی د ذات الهي ﷻ څخه، دخلگو څخه او دجنت څخه ليري دی ، او

---

[1] و عن ابي سعيد قال: قال رسول الله ﷺ خصلتان........ الخ . مشکوۃ ج ۱ صـ ۱۶۵.

[2] مظاهر حق ج ۲ صـ ۲۳۵.

دالله ﷻ په نزد تر بخيل عابد جاهل سخي محبوب دی.[1]

بخل د دنيوي او ديني بدبختيو يو لوی سبب دی مثلا زکوة، خيرات،صدقات، د دوستانو سره کومك،د کور او اولاد سره پراخي د ټولو څخه مانع دی. حق تعالی ﷻ دي ټول مسلمانان ددغه خبيث صفت څخه خلاص کړي.

۞۞۞

---

[1] مرقات ج ۴ صـ ۳۲۵.

﴿٢٢﴾ **د دنيا محبت** :

﴿ حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيْئَةٍ ﴾ [1]

ترجمه : د دنيا محبت د هري خطا رېښه ده .

لغات : اَلْدُنْيَا : موجوده زندگي، دَنَا د نصر د باب څخه په معنى د نژدې کيدل. رَاْسُ : جمع يې رُؤُسْ ده او په معنى د سر ده .
خَطِيْئَة : د باب سمع څخه په معنى د خطا ده .

تشريح :په مذکوره حديث مقدسه کي ذکر دي چي محبت د دنيا بد دی . ١ـ ولي دمحبت په وجه باندي سړی ړوند اوکوڼ گرځي د حلالو او حرامو فرق نه کوي .٢ـ محبت د دنيا د الهي محبت مانع گرځي. ٣ـ بل دا چي د دنيا حب انسان د دنيا په غير ضروري کارو باندي اخته کوي چي ضرورت ورته نه وي حب د دنيا يا زياته مشغله به نه ورسره کوي ، انسان خو په اصل کي د عبادت او معرفت لپاره پيدا سوی دی او هم دغه اصل کار دی په يوه حديث مبارك کي ذکر دي چي د الله ﷻ د طرفه پر حضرت موسى عليه السلام باندي وحي راغلې چي ياموسى ! عليه السلام د دنيا په محبت باندي به نه

---

[1] عن حذيفة قال سمعت رسول الله ﷺ يقول في خطبة : الخمرجماع الاثم والنساء حبائل الشيطان وحب الدنيا ...... الخ . مشكوة ج ٢ صـ ۴۴۴.

مشغوله کیږي زما په بارگاه کي تر دي لويه گناه نسته .1
حضرت عبدالله بن مبارك رح فرمايي : چي د دنيا محبت او گناهونه د چا زړه ښکار کړی هغه زړه ته نيکي هيڅکله هم نه رسيږي .2
ملا علي قاري رح فرمايي چي ددغه حديث مبارك د مفهوم مخالف څخه دا معلوميږي چي د دنيا څخه بې رغبتي د ټولو نيکيو مغز دی .3
په يوه بل حديث شريف کي ذکر دي چي : (لعن عبدالدينار) لعنت کړه سوی دی پر هغه چا باندي چي دی غلام د مال وي ، يعني چي دمال په محبت گرفتار سي او د الله ﷻ د طاعت او عبادت څخه ليري والی گويا د مال غلامي ده.[4]
امام غزالي رحمه الله فرمايي چي : الله ﷻ کله دنيا پيداکړه نو شيطان مچ کړه او دا يې وويل چي څوك ستا سره محبت وکړي هغه په حقيقت کي زما غلام دی.[5]
داحاديثو څخه معلوميږي چي مال خو ښه دی مگر محبت او زياته مشغله يې بده ده .

---
[1] احياء العلوم ج ۲ صـ ۲۵۰.
[2] مكاشفة القلوب صـ ۲۴۰.
[3] مرقات ج ۹ صـ ۴۰۳.
[4] مشكوة ج ۲ صـ ۴۴.
[5] احياء العلوم.

﴿۲۳﴾ د مسلمان خطا ايستل :

﴿ مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا﴾ [1]

ترجمه : كوم څوك چي موږ لره خطا ايستل وكړي هغه زموږ (د جماعت) څخه نه دی .

لغات : غَشّنَا : د نَصرَ دباب څخه معنى يې خطاايستل ، خلاف مصلحت ښكاره كول .

تشريح : مسلمان ته تكليف رسول حرام دی او داسي شخص د نبي كريم ﷺ د پيروانو څخه نسي كيدلای ، په حديث شريف كي ذكر دي چي : كوم تاجر يا خرڅونكی چي امين او رښتياگويه وي (خطاايستل نه كوي) د هغه حشر به د انبياء كرام عليهم السلام او صديقينو سره وي .[2]

په يو روايت كي ذكردي چي: الله ﷻ دي رحم وكړي پرهغه شخص باندي چي د رانيولو او خرڅولو په وخت كي نرمي كوي .[3]

فقهاء كرامو اصول ذكر كړي دي چي په كومه معامله كي چي د جنگ اوبدامنۍ توهم پيداكيږي شريعت مقدسه ددې معاملې ممانعت فرمايلی دی او هغه بيع بيع فاسد بولي .

---

[1] عن ابن عمر وابي هريرة عن النبي ﷺ قال : من حمل علينا السلاح فليس منا ، رواه بخاري و زاد مسلم من غشنا ..... الخ . مشكوة ج ۲ صـ۳۰۵.

[2] مشكوة .

[3] بخاري

﴿۲۴﴾ د جمعې دلمانځه پرېښودونکی منافق دی :

﴿ مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ مِنْ غَيْرِ ضَرُوْرَةٍ كُتِبَ مُنَافِقًافِيْ كِتَابٍ لاَيُمْحٰى وَلاَيُبَدَّلُ ﴾ [1]

ترجمه : کوم چا چې بېله شرعي عذره د جمعې لمونځ پرېښودی نو په داسې کتاب کې منافق ليکل کېږي چې (ليکنه) يې نه خرابېږي او نه بدلېږي .

لغات : يَمْحٰی : دنصر،سمع دباب څخه معنی د خط خرابول.

يُبَدّلُ : د باب تفعيل څخه بدلو .

تشريح : د جمعې لمونځ فرض عين دی ، علامه ابن همام رح او علامه يحيی رح فرمايې چې دجمعې فرضيت په قرآن،حديث او اجماع سره ثابت دی څوك چې د جمعې د لمانځه څخه انکار وکړي هغه کافر دی ، او کوم سړی چې انکار نه کوي البته بېله شرعي عذره د جمعې لمونځ نه کوي نو په حديث کې د هغه حکم ذکر دی .

جمعې ته ځکه جمعه وايې چې حضرت آدم عليه السلام او حضرت حواء رضي الله عنها په دغه ورځ په مځکه کې سره يو ځای سوي دي ، يا په دې خاطر چې خلگ په دې ورځ په مسجد کې سره يو

---

[1] عن ابن عباس ان النبي ﷺ قال من ..... الخ . مشکوة ج ١ صـ ١٢١.

ځای کیږي ، یا به دې خاطر چې د آخرت ورځ هم د جمعې په ورځ قائمیږي چې ټول مخلوق پکښې جمع کیږي .

مِنْ غَیْرِ ضَرُوْرَةٍ: چې یو عذر شرعي نه وي مثلاً دیوظالم څخه بیره، سخت باران وغیره نو بیا دغه وعید دی کوم چې لوړ ذکر سو ، او دا خبره دحدیث چې منافق لیکل کیږي ډیره سخته خبره ده حق تعالی ﷻ دي ټول مسلمانان ددغه غلط عمل څخه وساتي .

فقهاء کرامو ذکر کړی دی چې دجمعې په سهار سفر کول مکروه دي ولي دجمعې دلمانځه د ضائع کیدو خطره وي په دې کي به سړی فهم کوي چې داسي ځای ولاړ نسي چې دجمعې لمونځ ئیني ضائع سي .

دجمعې دلمانځه متعلق ډېر احکام دي فقهآء کرامو ذکر کړي دي په د غه مختصره رساله کي گنجایش نسته چې ټول احکام پکښي بیان سي . البته یوه خبره ډېره مهمه ده : هغه داچي دجمعې دلمانځه لپاره چې کله اول اذان وسي خرڅېدل رانیول مکروه تحریمي دي لهذا مؤمنان به کار وبار او دوکانونه بندوي . که چا تر اذان وروسته کاروبار وکی نو هغه حلالي پیسې یې دکراهیت تحریمي په وجه مکروه سو حق جل وعلا دي مؤمنانو ته عقل ، هدایت ، او عمل ور په نصیب کي .

﴿۲۵﴾ **د عکسو دفع کول** :

﴿ اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمْ يَكُنْ يَتْرُكُ فِيْ بَيْتِهِ شَيْئًا فِيْهِ تَصَالِيْبُ اِلاَّ نَقَضَهُ﴾ [1]

ترجمه : بیشکه نبي کریم ﷺ په کور کښې داسي شی نه پریښودی چي پر هغه به عکس وو بلکه نبي ﷺ به هغه ماتوی .

لغات : تَصَالِيْب : د صَلِيْب جمع ده دنصاراوو خاص شعار ته وایې لیکن مراد عکس دی ،

نَقَضَهُ : باب نصر څخه ماتیدو ته وایې .

تشریح : په مذکوره حدیث کښې ذکر دي چي نبي کریم ﷺ عکس نه پریښودی او په ډیرو احادیثو کي دعکس ډیر قباحت (بدوالی) بیان سوی دی ، په یوه حدیث شریف کي ذکر دي چي په کوم کور یا خونه کي عکس وي ملائکې د رحمت هغه کور ته نه داخلیږي .

حکم : ملا علي قاري رح فرمایي: چي عکس سخت حرام دی او گناه کبیره ده که پر ټوکر وي ، پر دیوال وي ، پر

---

[1] عن عائشة رضي الله عنها ان النبي ﷺ ... الخ . مشکوة ج ۲ صـ ۳۸۵.

کاغذ وي ، اويا پر سکه وي که د ذي روح شي عکس وي او که يې مجسمه جوړه کړې وي دا ټوله سخت حرام دي ، البته د درختو ،باغ وغيره د غير ذي روح شيانو عکسونه پروا نه لري [1]، دعکسو کاروبار يا دعکس اخستلو روپۍ هم حرامي دي .

په حديث شريف کي ذکر دي چي بېشکه کوم خلگ ته چي دآخرت په ورځ سخت ترين عذاب ورکول کيږي په هغوئ کي عکس جوړونکی هم دئ .([2])

په ترمذي شريف کي ذکر دي چي نبي کريمﷺ فرمايي : چي دآخرت په ورځ به دجهنم داور څخه يوه اوږده غاړه راووزي دغه غاړي لره دوې سترگي وي اودوه غوږونه وي اوربدونکي اوژبه لري خبري کوي دا وايي : چي حق جل وعلا ماته وکالت راکړئ دي چي دغه درې نفره وجهنم ته داخل کم (تحفة الاحوذي کي وايي ډېر درسوائي عذاب دئ) يو دهغو څخه عکس جوړونکی دي .([3])

ډېر خلگ په دغه بېکاره ناروا اخته دي حق جل وعلا دي مسلمانانو ته عقل صحيح ور په نصيب کړي چي ددغه بېکاره ناروا او دآخرة درسوائي څخه ځان وساتي .

---

[1] مرقات ج ۸ صـ ۳۲۵، مظاهر حق ج ۴ صـ ۲۲۶.

[2] : مسلم ۲ \ ۱۹۹

[3] : ترمذي ج : ۳ ص : ۸۵

﴿۲۶﴾ **مرگ د هغه چا چي د جهاد تمنى يې هم نه وي کړې :**

﴿ مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهِ نَفْسَهُ مَاتَ عَلٰى شُعْبَةٍ مِّنْ نِفَاقٍ ﴾ [1]

ترجمه : کوم څوك چي مړ سي په داسي حال کي چي نه يې په خپل ژوند کي جهاد کړی وي او نه يې په زړه کي دجهاد تمنا کړې وي ، نو هغه څوك پر قسم باندي د نفاق مړسوی دی .

لغات : مَاتَ : دباب نصر څخه مرگ ته وايي.

يَغْزُوْ : د باب نصر څخه جهاد ته وايې.

يُحَدِّثُ: د باب افعال څخه ايجاد ته وايې او د باب تفعيل څخه بيان کولو ته وايې .

تشريح : جهاد دمسلمانانو د سرلوړی،عزت او آزادۍ سبب دی په قرآن کريم او احاديثو کي دجهاد لوړ اهميت او ډير فضائل ذکر دي ، او همدارنگه په قرآن کريم او احاديثو کي ذکر دي چي جهاد تر آخري ورځي د دنيا جريان لري .

البته جهاد اقسام او شرائط لري فقهاء کرامو يې په سيرت په کتابو کي وضاحت کړی دی د ټولو شرائطو مراعت کول

---

[1] عن ابي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ من مات .... الخ . مشکوة ج ۲ صـ ۳۳۱.

ډېر ضروري دي .
په مذکوره حديث مبارك کي هم يو قسم وعيد ذکر دي چي کوم سړی په ټوله ژوند کي نه جهاد وکړي که په نفس سره وي که په مال سره ، او نه يې په زړه کي دا تمنا کړې وي چي کاشکي زه مجاهد وايې ددې سړي مرگ لکه دمنافق سړي مرگ داسي دي ، ولي منافقين د جهاد څخه خلاص دي په دې وجه مشابهت ورسره لري .
ملاعلي قاري رح ذکر کړی دی چي ددې حديث شريف څخه دا مسئله ثابتيږي چي که څوك دعبادت نيت وکړي او دعبادت ترمخه مړ سي نو دعبادت د پرېښودلو عذاب او گناه نسته .[1] او پر نيت باندي يې هم ثواب سته .

---

[1] مرقات ج ۷ صـ ۲۸۳.

﴿۲۷﴾ **د درود شريف فضيلت** :

﴿ مَنْ صَلّٰى عَلَيَّ وَاحِدَةً صَلَى اللّٰهُ عَلَيْهِ عَشْرًا﴾ [1]

ترجمه : **که چا پر ماباندي يو ځل درود شريف ووايه نو الله ﷻ به پر هغه شخص لس ځلي رحمت نازل کړي .**

لغات : صَلّٰى : دباب ضرب څخه ،دعاء کول، لمونځ کول، برکت پر کول، ښه تعريف کول .

تشريح : د درود شريف برکات په احاديثو کي ډير ذکر سوي دي ، په يوه حديث شريف کي ذکر دي چي په يوه درود شريف ويلو باندي الله ﷻ پر دغه بنده باندي لس رحمته نازلوي او دلسو گناهو مغفرت يې کوي، او لس درجات يې لوړوي . [2]

په يو بل حديث شريف کي ذکر دي چي دقيامت په ورځ زيات قريب و نبي کريم ﷺ ته هغه شخص دی چي زيات درود ويونکی وي . [3]

د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي کوم سړی يو ځلي درود شريف ووايي الله تعالى ﷻ او ملائکي اويا

---

[1] عن ابي هريرة رضي الله عنه قال : قال رسول الله ﷺ من صلى ... الخ . مشکوة ج ١ صـ ٨٦.

[2] مرقات ج ٣ صـ ٨.

[3] مرقات ج ٣ صـ ٨

واره رحمت پر دغه شخص نازلوي، ليکن دا فضيلت محدثين فرمايې د جمعې په ورځ دى .

که چا دجمعې په ورځ د مازديگر دلمانځه وروسته دغه درود شريف ۸۰ ځله ووايه داتيا ۸۰ کالو دعبادت ثواب ورکول کيږي او داتيا کالو گناوي معافيږي :

(اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْاُمِيِّ وَاٰلِهٖ وَسَلِّمْ وَتَسْلِيْمًا)

حکم : (۱) يو ځل په ټول عمر کي درود شريف ويل واجب دي[1] .

(۲) که څوك دنبي کريم ﷺ نوم مبارك واوري نو درود شريف ور باندي ويل واجب دي[2] . (۳) که څو ځله نوم واوري نو يو وار درود شريف ويل واجب دي او نور ځله مستحب دى .

درود په سر او په پاى کي ددعا ويل دمقبوليت ددعا لپاره شرط دئ په ترمذي شريف کي دحضرت عمر رضي الله عنه څخه روايت نقل دئ : چي دعا دمځکي او اسمان تر مابين معلقه وي لوړه نه خيږي تر څو چي درود ونه وايي .

مسئله : بې اودسه درود شريف ويل جائز دي . داوداسه سره نور على نور دئ .

❁❁❁❁

---

[1] هدايه ج ۱ صـ ۳۰۱.

[2] البناية شرح هدايه ج ۲ صـ ۳۲۱.

﴿۲۸﴾ د طالب العلم فضيلت :

﴿ مَنْ سَلَكَ طَرِيْقًا يَطْلُبُ فِيْهِ عِلْمًا سَلَكَ اللّٰهُ بِهِ طَرِيْقًا مِنْ طُرُقِ الْجَنَّةِ وَاِنَّ الْمَلاَئِكَةَ لَتَضَعُ اَجْنِحَتِهَا رِضًى لِطَالِبِ الْعِلْمِ ﴾ [1]

ترجمه : کوم ځوك چي يوه لار د علم دين دحاصلولو لپاره اختيار کړي نو الله تعالی ﷻ دا شخص د جنت پر لاري بيايې ، او ملائکي د طالب علم د رضامندی لپاره خپل وزرونه غوړوي .

لغات : سَلَكَ: د باب نصر څخه لاري ته ويل کيږي، او دافعال د باب څخه په معنی د داخليدو .

طُرُقْ : جمع دطَرِيْق ده په معنی دلار. اَجْنِحَتِهَا : جمع دجناج اومعنی يې وزر ده .

تشريح : فضيلت دطلب علم په قرآن کريم او احاديثو کي ډير ذکر سوی دی . په يوه حديث مبارك کي ذکر دي که ځوك د علم د طلب په حال کي مړ سو نو شهيد بلل کيږي .

په بل حديث کي ذکر دي چي پر هر قدم باندي د يوه کال

---

[1] وعنه قال : قال رسول الله ﷺ من سلك ... الخ . مشكوة ج ۱ صـ ۳۴.

عبادت ثواب ورکول کیږي او پر هر قدم باندي الله تعالی ﷻ یو ښار په جنت کي ورکوي سهار اوماښام یې مغفرت کیږي او ملائکي شاهدي ورکوي چي دا خلگ د جهنم داور څخه خلاص دي.[1]

طلب دا معنی نه چي ټوله ورځ به دیني سبق وايې بلکه یو لږ وخت چي دیني سبق وايې که حادیث وي که دقرآن کریم ترجمه او که دفقهي کتابونه وي ، مطلب دا چي باید سړی مشغوله وي چي ددغه فضائلو مستحق وگرځي.

په یو بل حدیث شریف کي ذکر دي چي په شپه کي دیني درس کول تر ټولي شپې تر عبادت افضل دي.[2]

الله تعالی ﷻ دي ټولو مسلمانانو ته د دیني علم مشغله ورنصیب کړي که څه هم لږ وخت وي. آمین.

❁❁❁

---

[1] تفسیر کبیر ج ۱ صـ ۱۹۷.
[2] مشکوة ج ۱ صـ ۳۱.

﴿۲۹﴾ د جماعت دلمانځه فضيلت :

﴿ صَلاَةُ الْجُمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلاَةَ الْفَذِّ بِسَعْ ِوَعِشْرِيْنَ دَرَجَةً ﴾ [1]

ترجمه : د جماعت لمونځ تر يواځي لمانځه (په ثواب کي) اووه ويشت (۲۷) درجي زيات دی .

لغات : دَرَجَةٌ : جمع يې دَرَجَاتٌ ده او مرتبې ته وايې.

اَلْفَذْ : يواځي جمع يې افذا ده .

تشريح : دجماعت لمونځ په قول د علامه ابن همام رح او علامه ابن عساکر رح واجب دی ، او دشعائر اسلام څخه دی . په يو حديث شريف کي ذکر دي چي څوك پاکي وکړي او مسجد ته روان سي پر هر قدم يې الله تعالی ﷻ يوه نيکي ورکوي او يوه يوه درجه يې لوړېږي او يوه يوه ګناه يې معافيږي . [2]

حضرت عمر ﷜ يو سهار پوښتنه وکړه چي فلانکی سړی په لمانځه کي نوو نو خلګو وويل چي هغه ډير عبادت کوی شايد بيده سوی وي نو حضرت عمر ﷜ و فرمايل

---

[1] عن ابن عمر قال : قال رسول الله ﷺ صلاة الجماعة ... الخ . مشکوة ج ۱ صـ ۸۵،

[2] مشکوة ج صـ ۹۲.

دسهار لمونځ په جماعت تر ټوله شپې تر ولاړي (و عبادت ته) بهتر بولم.[1]

ځوك چې دجماعت لمونځ نه كوي په يو حديث شريف كي ذكر دي چې نبي كريم ﷺ ددغسي خلگو دكورو د سوځولو اراده كړې وه.[2]

رئيس المفسرين حضرت عبدالله ابن عباس ﷺ څخه يو چا پوښتنه وكړه چې يو سړى ټوله شپه عبادت كوي د ورځي روژه نيسي ليكن دجماعت لمونځ نه كوي ، حضرت عباس ﷺ وفرمايل چې دا شخص جهنمي دى.[3]

په يو بل حديث شريف كي ذكر دي : كه چا دسهار او ماخستن لمونځ په جماعت وكړى نو دټولي شپې دعبادت ثواب لري.[4]

دجماعت لمونځ پر قول د ابن همام رح واجب ذكر سو ، ببله عذره پريښودل يې گناه كبيره ده او د آخرت په ورځ پر دغه عمل عقاب سته.

---

[1] مشكوة صـ ۹۷.

[2] مشكوة صـ ۹۵.

[3] البناية ج ۳ صـ ۳۸۵.

[4] مشكوة صـ ۶۲.

﴿۳۰﴾ د خيرات او صدقې فضيلت :

﴿ بَادِرُوْا بِالصَّدَقَةِ فَاِنَّ الْبَلاَءَ لاَيَتَخَطَّاهَا﴾ [1]

ترجمه : د صدقې په ورکولو کي تلوار کوئ بېشکه مصيبت او بلا تر دغه صدقې نسي مخته کيدلای .

لغات : بَادرُواْ : دباب مفاعله څخه تلوار کول.

يَتَخَطّاهَا: د باب تفاعل څخه په معنی دتجاوز کول، تېرل .

تشريح : يومالداره شخص چي صاحب نصاب وي زکوة پر فرض دی ، ددې څخه ماسوا زيات مال د الله ﷻ په لاره کښې خرڅولو ته صدقه وايې او په پښتو ژبه کي يې خيرات بولي ، ددغه صدقې فضائل او برکات په احاديثو کي ډير زيات بيان سوي دي .

په يو حديث شريف کي ذکر دي چي د خپلو مريضيو علاج په صدقه سره وکړئ ، په يو روايت کي ذکر دي چي صدقه اويا ۷۰ مريضۍ ليري کوي .

حاصل دا چي صدقه د ډيرو آفتو دليري کولو لپاره ده .

په يوه حديث شريف کي ذکر دي چي صدقه د الله ﷻ غضب وژني او بده مرگه انسان ساتي يعني دمرگ په وخت کي د

---

[1] عن علي قال : قال رسول الله ﷺ بادروا ..... الخ . مشکوة ص ۱۶۷.

شيطان په وسوسو نه اخته کيږي يا په داسي مرض نه اخته کيږي چي بې صبره وي او کفري الفاظ وايې بلکه دغه صدقه يې ساتي .[1]

په يو بل حديث شريف کي ذکر دي چي سخي سړی الله ﷻ ته نږدې والی لري جنت ته نژدې وي وخلګو ته نژدې يعني محبوب وي حتی چي الله ﷻ ته جاهل سخي تر بخيل عابد محبوب وي .[2]

په يو حديث شريف کي ذکر دي چي مال په صدقه نه لږيږي او هره ورځ سهار ملائکي دعاء کوي چي يا الله ﷻ خرڅونکي ته يې عوض ورکړې .

صدقه کول يو څو شرطونه لري : (۱) احسان به نه پر اچوي . (۲) ذليله او خوار به يې نه بولي . (۳) پاك مال به وي . (۴) ښه نيت يعني دالله تعالی درضاليپاره به يې ورکوي .

❁❁❁

---

[1] التعليق الفصيح .

[2] مشکوة صـ ۱۶۴.

﴿۳۱﴾ **د مسجد تعظیم** :

﴿ اِذَا رَاَيْتُمُ الرَّجُلَ يَتَعَاهَدُ الْمَسْجِدَ فَاشْهِدُوْا لَهُ بِالاِيْمَانِ﴾ [1]

ترجمه : کله چي تاسي يو سړی ووينې چي دمسجد خيرخواهي (خدمت) کوي نو تاسي دهغه سړي دايمان شاهدي ورکړئ (يعني چي ته ايمانداره يې) . بيشکه الله ﷻ فرمايي : (انمايعمر مساجد من امن بالله واليوم الاخر)

لغات : يَتَعَاهَدُوْا : حفاظت کولو ته وايې، او په باب دافتعال کي مبالغه ده يعني ښه حفاظت کول .

تشريح :ملاعلي قاري رح فرمايي چي د يتعاهد معنی داده چي که چا دمسجد خدمت يابنا کول نو تاسي يې دايمان شاهدي ورکړئ ځکه دا دده دايمان پر ښه والي باندي دلالت کوي او دا يو لويه خوشخبري ده .

په احاديثو او قرآن کريم کي د مساجدو د خدمت او جوړولو په باره کي ډير فضائل ذکر دي .

په يو حديث کي ذکر دي چي که چا دالله ﷻ لپـــاره مسجد

---

[1] وعن ابي سعيد الخدري قال قال رسول الله ﷺ اذا رايت... الخ .

جوړ کړی يعني خپل نوم يې نه پر کښيښودی الله ﷻ به په جنت معظم کي کور ورکړي ، اشاره ده چي داسړی جنتي دی .

په يو بل حديث شريف کي ذکر دي چي د آخرت په ورځ به اووه کسه دعرش تر سايې لاندي ناست وي او په دغه ورځ بله سايه هم نسته ، يو هغه سړی دی چي دده زړه دمسجد سره تړلی وي چي د لمانځه وخت وي کنه دمسجد خدمت سوی دی کنه وغيره دغه فکر ورسره وي .

حضرت عائشة رضي الله عنها فرمايې چي : نبي ﷺ په محلو کي د مسجدو دجوړولو حکم وکړی او دا چي مسجد پاکوئ او خوشبويه کوئ يې .

مسجد د مسلمانانو د عبادت کور دی پر هر مسلمان باندي د مسجد خدمت کول، صفايې کول او لمونځ پکښي کول لازم دي ليکن زموږ ځيني خلگ يوائي دلمانځه لپاره را ځي نور يې نه خدمت کوي نه يې جوړيده کوي او نه يې صفايې کوي . دا دايمان ضعف والی دی.

الله ﷻ دي ټولو مسلمانانو ته دمسجد خدمت ورنصيب کړی . آمين.

﴿۳۲﴾ **د قرانکریم فضیلت** :

﴿ اِنَّ اللّٰهَ يَرْفَعُ بِهٰذَا الْكِتَابِ اَقْوَامًا وَ يَضَعُ بِهِ آخَرِيْنَ﴾ [1]

ترجمه : بیشکه الله تعالی ﷻ ددغه کتاب (قرآنکریم) په ذریعه ځومره قومونه پورته کوي او هم ددغه مبارك کتاب په ذریعه ځومره خلگ کښته کوي .

لغات : يَرْفَعُ : د باب فتح څخه په معنی دپورته کولو.

اَقْوَامًا : جمع دقوم په معنی دجماعت.

يَضَعُ : د باب فتح څخه په معنی دایښودل، لیکن دلته یې مطلب دمرتبې په اعتبار کښته کول دي .

تشریح : مطلب دحدیث مقدس دادی چي که چا د قرآنکریم په احکامو ځان خبر کړئ او عمل یې دخپل استعداد په اندازه په وکړی نو الله تعالی ﷻ یې په دنیا ا و آخرت کي مرتبه او عزت پورته کوي.

په قرآنکریم کي نبي کریم ﷺ ته خطاب دی چي ته مؤمنانو ته وفرمایه چي دالله ﷻ په فضل (قرآنکریم) او رحمت (عمل په قرآنکریم) سره او هم په دغه دوو شیانو به مؤمن خوشحاله کیږي ، ځکه دغه (که دحروفو سموالي وي که

---

[1] و عن عمر بن الخطاب قال : قال رسول الله ﷺ ان الله ..... الخ . مشکوة .

څه هم يو حرف وي يا قرائت يا تلاوت وي) بهتره دي تر هغو شيانو چي تاسي جمع کړي دي .[1] يعني يو حرف دقرآن کريم زده کول تر دنيا او تر هغه ټولو شيانو چي په دنيا کي دي بهتره دي .

په حديث شريف کي ذکر دي چي د قرآن کريم دتلاوت په وخت کي الله تعالى ﷻ د هر حرف د ويلو په بدله کي لس نيکۍ ورکوي او په لمانځه کي پر هر حرف باندي پنځه ويشت نيکۍ ورکوي مگر چي پر صحيح طريقه يې زده کړي او بيا يې ووايي ، اول بايد اودس وکړي او بيا په گوښه ځای کي په کراره سره (که په لوړ اواز ويل بل چاته ضرر وي) په ښه غور او فکر سره به يې تلاوت کوي او که يې په معنى پوهيدی نو په معنى کي به يې غور اوفکر کوي .

د قرآنکريم حقوق :

اول: بايد د قرآن کريم حروف په ښه توگه په قرآئت سره هم خپله زده کړو او هم يې خپل اولاد ته ور زده کړو .

دوهم: بايد قرآن کريم په معنى زده کړل سي .

---

[1] سورة يونس آية نمبر ٥٧.

دريم : په قرآن کريم باندي بايد عمل وکړل سي .
څلورم : قرآنکريم بايد نورو مسلمانانو ته ورسول سي .
په پورتني څلورو کارو کښې چي په کوم کار اخته وي په قرآن کريم کي ذکر دی چي په دغه عمل به خوشحاله کيږي نور چي هر څومره مالداري لري په هغه به نه خوشحاله کيږي بلکه ستا فکر خام دی قرآن کريم يې درښيې چي دغه دخوشحالۍ شی دي په قبر او حشر کي به ددغه خوشحالۍ حال درته معلوميږي .
الله ﷻ دي ټولومسلمانانو ته د قرآنکريم سره محبت ورنصيب کړي او دقرآنکريم خدمت ،تلاوت اوعمل کولو توفيق دي ورنصيب کړي ځکه چي اصل شی عمل کول په قرآن کريم دی ، او هره ورځ دقرآنکريم تلاوت کول پکار دي او دتلاوت وروسته به دا دعاء کوي :
(اَللّٰهُمّ اجْعَلِ الْقُرْآنَ لَنَا فِي الدّنْيَا قَرِيْنًا وَ فِي الْاٰخِرَةِ شَافِعًا وَ فِي الْقَبْرِ مُوْنِسًا وَ فِي الْقِيَامَةِ صَاحِبًا وَعَلَى الصِّرَاطِ نُوْرًا وَفِي الْجَنّةِ رَفِيْقًا وَ مِنَ النّارِ سِتْرًا)

﴿۳۳﴾ د تقوا داره عالم فضیلت :

﴿ اَلاَ اِنَّ شَرَّ الشَّرِّ شِرَارُ الْعُلَمَاءِ وَ اِنَّ خَيْرَ الْخَيْرِ خِيَارُ الْعُلَمَاءِ ﴾

ترجمه : خبردار اوسئ بیشکه په بدو خلگو کي بدترین شخص بد عالم دی او په ښو خلگو کي ښه ترین دخلگو ښه (تقوا داره) عالم دی .

تشریح : دعلماء کرامو موجودیت د عوامو په مینځ کي یو نمونه د دین ده که دعالم اخلاق او عادات د شریعت مقدسه موافق وي نو دده اتباع والا به هم ټوله دشریعت مقدسه موافق وي ، او ښه لاره به ورښیي او دی به یې د اصلاح کوښښ کوي . په احادیثو مقدسوو کي دباعمله عالم ډیر فضائل ذکر دي (۱)چي دعالم باعمله لپاره د مځکي او آسمانو ټوله مخلوقات د الله ﷻ څخه مغفرت غواړي ، (۲)اوبیشکه فضیلت دعالم پر عابد باندي په داسي اندازه دی لکه فضیلت چي د سپوږمۍ پر ټولو ستورو باندي دی
(۳)په یو بل حدیث کي ذکر دي چي فضیلت دعالم رباني پر عامو خلگو باندي داسي دی لکه (نبي کریم ﷺ وفرمایل) زما

فضيلت په تاسو کي پر هغه کمه درجه والا مؤمن باندي دی .[1]

حضرت امام رباني رحمة الله عليه فرمايې چي د دغسي علماؤو د مشوانۍ رنگ الله ﷻ د آخرت په ورځ د شهيدانو د وينو سره تلي او د دوئ تول به درووند وي ، او خوب ددغه تقوا داره علماؤو عبادت دی . ددغسي عالم څخه بايد څوك دين زده کړي ، احکام او مسائل ځيني و پوښتي او ددغه علماؤو وجود د ټوله عالم لپاره باعث خير دی ددغسي علماؤو احترام او تعظيم پر ټولو مؤمنانو لازم دی .

ددې خلاف هغه علماء چي تقوا نلري حضرت امام رباني رح فرمايې چي هغه علماء چي دحب دنيا او حب منصب وعزت په بد نما داغ باندي داغ سوي وي که څه هم د دوئ څخه فائدې حاصلي سي مگر دا علم د دوئ په حق کي نافع نه دی .

نن سبا چي په دين کي کمزوري پيدا ده دا ټوله ددغه علماء سوء په وجه ده ځکه چي دوئ په هر نارواه کار کي شرکت کوي لکه عکسونه،فلمونه کتل يا اخيستل يا

---

[1] مشکوة ، کتاب علم .

داسي نور اعمال ، خلگو ته بهانه پيداسي چي دغه عالم دی دغسي کوي يا خلگو ته غلطي مسائل ورښيي ، په احاديثو کي ددغه ډول علماؤو سخت رد راغلی دی چي دغه علماء فتنې په عوامو کي پيدا کوي او آخير به دوئ پخپله په دغه فتنو کي واقع او هلاك سي .

ملا علي قاري رحمه الله فرمايې : جاهل لره دي يو وار هلاکت وي او دغسي عالم لره دي اووه واره هلاکت وي .[1]

او په حديث شريف کي ذکر دي چي علماء ورثه د انبياؤو دي ليکن حضرت امام رباني شيخ احمد فاروقي رح فرمائې چي علم دوه قسمه دي يو علم اسرار او بل علم احکام ، هغه شخص چي علم اسرار (تزکيه نفس) نه لري هغه وارث د نبي نه وي ځکه چي دنبي څخه دغه دواړه علمه په وراثت کي پاته دي البته دغه عالم ته عالم بالاحکام وايې فقط .[2]

حضرت ملا علي قاري رح فرمايې چي حضرت امام مالك رح فرمايې چي کوم عالم چي صوفي نه وي (تزکيه نفس نه لري) هغه فاسق دی[3].

---

[1] مرقات ج ۱ صـ ۴۳۱.

[2] مکتوبات ج ۱ صـ ۲۲۸.

[3] مرقات ج ۱ صـ ۴۷۸.

﴿۳۴﴾ د خلگو په خاطر د الله ﷻ نافرماني جائز نه ده:

﴿ لاَطَاعَةَ لِمَخْلُوْقٍ فِيْ مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ﴾ [1]

ترجمه : په داسي امورو کي دمخلوق تابعداري جائز نه ده چي د الله ﷻ نافرماني راځي .

لغات : طَاعَةَ : طوعا ، فرمانبرداري ته وايي .

تشريح : د خلگو په خاطر د الله ﷻ نافرماني کول جائز نه ده مطلب يي دادی چي که انسان حاکم وي که غير حاکم چي داسي حکم صادر کړي چي دالله ﷻ دحکم مخالفت راځي نو ددغسي شخص يا حاکم حکم نه منل کيږي .

مسئله : که يو سړی بل سړی په زور په نارواه باندي مبتلا کړي نو دغه مامور گناه کار نه دی .

حاصل : دا چي په دغه حديث شريف کي يو قانون ذکر سو چي دالله ﷻ حکم غالب دی ، انسان دي دمخلوق د داسي امر چي دالله ﷻ نافرماني پکښي راځي هيڅکله فرمانبرداري نه کوي .

تاسو ته معلومه ده چي خلگ څومره يو تر بله مراعت کوي که څه د الله ﷻ دحکم مخالفت پکښي راځي .

---

[1] عن النواس بن سمعان قال : قال رسول الله ﷺ لاطاعة ....الخ . مشکوة صـ ۳۲۱.

حضرت مولانا جلال الدين رومي رحمة الله عليه فرمايي

(بې وفا ئي دان وفا بارد حق ،
بر حقوق حق ندارد کسي سبق)

چي هغه شخص چي دنورو اتباع کوي په داسي امر کي چي د الله ﷻ نافرماني راځي دا دالله ﷻ سره بې وفايې ده .

الله ﷻ دي هر مسلمان ته په هر کار کي اول د شريعت مقدسه مراعت ور نصيب کړي .

لهذا دغير شرعي آمر مراعت به نه کوي او نه به يې اتباع کوي :

(۱) که دحاکم له طرفه وي اتبارع نارواه ده .

(۲)که دپلار د طرف و زوی ته داسي غير شرعي حکم وي اتباع به يې نه کوي .

(۳) که د زوی مطالبه د پلار څخه وي غير شرعي مراعت به يې نه کوي بلکه مطالبه د اولاد به نه مني بلکه پوهوي به يې چي په دې کي د الله ﷻ ناراضګي راځي .

(۴) همدارنګه يو انډيوال به دبل انډيوال غير شرعي مطالبه نه مني . حق تعالی جل وعلا دي مسلمانانو ته هدايت دطاعت ور په نصيب کي .

﴿۳۵﴾ ژوند یو لوی نعمت دی بې طاعاتو ضائع نسي :

﴿ قَالَ رَسُوْل اللهِ ﷺ لِرَجُلٍ وَهُوَ يَعِظُهُ اِغْتَنِمْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ : شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سُقْمِكَ، وَ غِنَائَكَ قَبْلَ فَقْرِكَ، وَ فَرَاغَكَ قَبْلَ شُغْلِكَ، وَحَيَاتَكَ قَبْلَ مَوْتِكَ ﴾ [1]

ترجمه : جناب نبي کریم ﷺ یو سړي ته د نصیحت په ډول وفرمایل : چي پنځه شیان تر پنځو شیانو دمخه غنیمت و ګڼه : ځواني ستا تر سپین ږیرتیا دمخه ، صحت ستا تر ناجوړۍ دمخه ، مالداري ستا تر فقر اوافلاس دمخه، فراغت ستا تر اشغال دمخه، او ژوند ستا د مرګ تر مخه .

لغات : اِغْتَنِمْ : د باب افتعال څخه غنیمت ګڼل ، دباب سمع څخه سبقت کول .

شَبَابْ: ځواني د باب ضرب څخه ځوانیدل .

هَرَم : دباب سمع څخه ډیر کمزوره کیدل .

سَقَمْ : د باب سمع څخه ناجوړه کیدل جمع یې سقام ده .

تشریح : صحت تر ناجوړۍ دمخه لوی نعمت دی ، علماء کرام فرمایي تر ایمان وروسته لوی نعمت صحت دی په ناجوړه بدن نه د دین کار کیږي نه ددنیا نو ددغه نعمت

---

[1] عن عمر بن میمون الاردي قال : قال رسول الله ﷺ لرجل ... الخ .مشکوة ج ۲ صـ۴۴۱.

شکر دادی چي بايد عبادت په وسي .

غناء د فقر ترمخه : دا هم لوی نعمت دی ټوله مالي عبادت لکه زکوة، خيرات، د دوستانو کومك ،حج، پرديني امورو خرڅ ... داټوله په مال کيږي ددې شکر دادی چي خرڅ کړل سي او دآخرت لپاره ذخيره سي داسي چي انسان فنا سي يا يې مال فنا سي او دقبر لپاره هيڅ ونه کړي .

ژوند د مرگ ترمخه : دا هم يو لوی نعمت دی ، ملا علي قاري رح فرمايې که چيري ناجوړې يا مسکيني وي مگر دی خو ذکر کولای سي دا يو آن پر دغه حال هم دالله ﷻ لوی نعمت دی .[1]

مفسرين فرمايې چي د آخرت په ورځ د انسانانو سترگي خلاصي سي مؤمنان هم حسرت کوي چي کاشکي موږ اعمال ډير کړي واي ، او گنهکار مؤمنان وايې کاشکي موږ دداغسي عالي مقدس ذات جل جلاله نافرماني نه واي کړې . البته مکمل اولياء کرام ددغه حسرته خلاص وي .

الله ﷻ دي موږ اوتاسو ته د ژوند قدرداني رانصيب کړي.

عاقلات وايي : الغمة اذا فقدت عرفت : چي نعمت زائل سي بيا يې قدر معلوميږي . يعني په قبر کي بيا دژند قدرداني ورمعلوميږي .

---

[1] مرقات ج ۹ صـ ۳۷۰.

﴿۳۶﴾ د نیوي عذابونه د مؤمن لپاره رحمت دي :

﴿ اُمَّتِيْ هٰذِهِ اُمَّةٌ مَرْحُوْمَةٌ لَيْسَ عَلَيْهَا عَذَابٌ فِي الاٰخِرَةِ عَذَابُهَا فِي الدُّنْيَا، اَلْفِتَنُ وَالزَّلاَزِلُ وَالْقَتْلُ ﴾ [1]

ترجمه : زما دغه امت امت مرحومه دی (یعني رحمت پر دغه امت ډیر دی په سبب دنبي ﷺ چي رحمة للعالمین دی) پر دغه امت باندي په آخرت کي عذاب نسته او په دنیا کي د دوئ عذاب فتنې، زلزلې او ناحق قتلونه دی .

لغات : اَلْفِتَنُ : د فتنة جمعه ده مختلفي معناوي لري لکه: امتحان، گناه، عذاب، رسوايې، گمراه کول، گمراه کیدل، ناجوړي وغیره .

تشریح : دا چي په آخرت کي امت مرحومه لره عذاب نسته ددې څخه سخت عذاب یا دائمي عذاب مراد دی ځکه چي په ځینو احادیثو کي پر گناه کبیره باندي د عذاب ذکر دی. یعني چي په شریعت مقدسه باندي عمل ونکړي نو په دنیا کي په مختلفو آفاتو باندي اخته کیږي ددې لپاره چي گناه یې محوه سي او آخرت ته پاته نسي :من یعمل منکم سوء

---

[1] عن ابي موسی قال: قال رسول الله ﷺ امتي ..... الخ . مشکوة ج ۲ صـ ۴۶۰.

يجزيه ، آية هم پر دغه دلالت كوي ، يا يې گناه كبيره نه وي كړې نور گناه الله ﷻ په مختلفو آفاتو ورمحوه كوي په آخرت كي گناه كبيره والا اشخاصو لره عذاب سته .
حاصل دا چي په دنيا كي عذابونه او تكليفونه مؤمنانو لره رحمت دى كه گناهكار وي گناه يې محوه كيږي كه نيك وي مرتبه يې پورته كيږي ،په دنيوي تكاليفو باندي بايد مؤمن صبر وكړي او د ډيرو شكاياتو څخه چي خلگو ته يې كوي بايد ځان وساتي ، او دا تكاليف د الله تعالى ﷻ رحمت دي . البته دعاء كولاى سي : چي الله پاك ﷻ ته دعاء وكړي چي يا الله ﷻ هدايت راكړې د دنيا ،آخرت او دقبر د تكاليفو څخه مي خلاص كړې ځكه موږ عاجزه يو دصبر طاقت نه لرو هميشه به دغه دعاوي كوو .
حضرت مولانا رومي رح فرمايې : چي عذاب مومنين لره رحمت دئ

في المثل جورت اگر عريان شود
گر جهان گريان بود خندان شود .[1]

---
[1] مثنوي ج ۱ صـ ۱۳۳.

﴿۳۷﴾ د نیکو اعمالو و طرف ته وړاندي کیدل د ټولو بدبختیو څخه نجات دی :

﴿ بَادِرُوْا بِالاَعْمَالِ فِتَنًا كَقِطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ ،يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِنًا وَ يُمْسِيْ كَافِرًا، وَ يُمْسِيْ مُؤْمِنًا وَ يُصْبِحُ كَافِرًا، يَبِيْعُ دِيْنَهُ بِعَرِضِ الدُّنْيَا﴾ [1]

ترجمه : د اعمال صالحوو په کولو کي تلوار کوئ تر مخه ددې چي فتنې ظهور وکړي (داسي فتنې) لکه د تاریکي شپې د ټوټې په مثل (اثر یې دادی) انسان سهار د ایمان په حال کي راپورته کیږي او ماښام کافر وګرځي ، اوماښام مؤمن وي مګر سهار د کفر په حالت کي راپورته کیږي (او دغه رنګه) خلګ خپل دین د دنیا د لږ سامان په عوض کي خرڅوي .

لغات : بَادِرُوْا : باب مفاعله یوتر بله سبقت کول .
قَطْع: مفرد یې قطعة دی ټوټې ته وایې . بِعَرَض : لږ سامان .

تشریح : جناب نبي کریم ﷺ په دغه حدیث مقدسه کي مسلمانانو ته فرمایلي دي چي تاسو داعمال صالحوو په

---

[1] وعن ابي هريرة قال : قال رسول الله ﷺ بادروا..... الخ . مشکوة ج ۲صـ ۴۶۲.

کولو کي تلوار کوئ ځکه که چیري فتنو ظهور وکړی داسي فتنې لکه د تورې شپې حصې یعني دغه فتنې تر تورې شپې لا زیات ظلمت لري د اصلاح او فساد درك يې نه معلومیږي ، نه سبب دجنگ نه سبب دخلاصوالي معلومیږي په دغسي وخت کي مسلمانان په مختلفو تکالیفو اوتشویشاتو کي وي نه عبادت پر ښه طریقه کولای سي نو دفع ددغه فتنو کولای سي ځکه چي دده داعمالو په وجه پیښه ده .

ملاعلي قاري رح فرمايې زیات قتلونه، یا دیني اختلافات واقع سي په مابین کي دمسلمانانو ، سهار به مؤمن وي ماښام به د بدو اعمالو یا بدو خبرو په وجه کافر وي یاماښام به مؤمن وي او سهار به کافر وي خپل مقدس او باعزته دین د دنیا لپاره خرڅوي ، نو تاسي باید په دغه وخت کي د اعمال صالحوو طرفته سبقت وکړي دخبرو څخه دکفارو او بدو اعمالو څخه ځان وساتئ .

او دا ټوله حالت نن سبا واقع دی ،الله تعالی ﷻ مسلمانانو ته اولا هدایت او بیا حفاظت ورنصیب کړي . آمین

﴿۳۸﴾ قيامت ته نژدې به پر دين عمل کولو والا داسي په تکليف وي لکه د اور سکروټې چي يې په لاس کي وي :

﴿ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَأْتِيْ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ اَلصَّابِرُ فِيْهِمْ عَلٰى دِيْنِهِ كَالْقَابِضُ عَلَى الْجَمْرِ﴾ [1]

ترجمه : نبي کريم ﷺ فرمايلي دي چي پر خلگو باندي به داسي زمانه راسي چي (په دغه زمانه کي به) پر خپل دين باندي صبر کونکی (عمل کونکی) داسي وي لکه سکروټه د اور چي يې په لاس کي اخيستې وي (يعني پر دين عمل کونکی مؤمن به په دغه اندازه په عذاب کي وي).

لغات : اَلْقَابِضُ: د باب ضرب څخه يوشی په لاس باندي نيول.

اَلْجَمَرُ : جمع دجمرة په معنی دسکروټې.

تشريح : ددې حديث مقدسه مطلب دادی چي نبي کريم ﷺ فرمايې چي په آخره زمانه کي به نارواوي داسي عامي سي چي خلگ به د دين څخه نفرت کوي د خلگو اعمال نه بلکه عقائد به هم خراب سي لکه مخکي حديث شريف کي

---

[1] عن انس قال : قال رسول الله ﷺ ياتي ...... الخ . مشکوة ج ۲ صـ ۴۵۹.

چي ذکر سول . څوك چي د دين خبره وکړي يا پر دين باندي عمل وکړي حمايت کونکی به يې نه پيداکيږي نو په دغه وخت کي سړی پر دين باندي ټينگ پاته سي په دغه حديث شريف کي د اور د سکروټو په لاس دنيولو سره تشبيه ورکړې ده لکه څنگه چي په لاس کي سکروټې نيول گران کار دی همدارنگه په باطل ماحول کي دايمان او داعمالو حفاظت کول هم ډير گران کار دی .

نو په دغسي وخت کي پر دين يا پر ديني عمل باندي (چي خلگ عمل نه پر کوي لکه ږيره وغيره) بر کرار پاته سي ، په حديث شريف کي ذکر دي چي داعمل مسنون دسلو شهيدانو ثواب لري (من تمسك بسني .... الخ) اوپه يو بل حديث شريف کي ذکر چي دغه شخص د پنځوسوو نفرو دعمل کولو ثواب ورکول کيږي . حق تعالی ﷻ دي ټولومسلمانانو ته پر اعمالو استقرار ورپه نصيب کړي.

⁂⁂⁂

﴿۳۹﴾ **د نبي كريم ﷺ مهم وصيتونه** :

﴿ذَا قُمْتَ فِيْ صَلاَتِكَ فَصَلِّ صَلاَةً مُوَدِّعٍ وَلاَتُكَلِّمْ بِكَلاَمٍ تَعْذِرُ مِنْهُ غَدًا وَاَجْمِعِ الاَيَاسِ مِمَّا فِيْ اَيْدِي النَّاسِ﴾ [1]

ترجمه : (نبي كريم ﷺ په جواب كي دسائل و فرمايل) : كله چي ته دلمانځه لپاره ودريږې نو داسي لمونځ وكړه لكه د دنيا څخه چي رخصت كونكى والا وې او ته د ژبې څخه داسي خبره مه راباسه چي سبا (ددغه خبري كولو په وجه) عذر غواړې ، او دهغه شي څخه نااميده سه چي دخلګو په لاسو كي دي .

لغات : وَدَعَ : رخصت كول ،پريښودل، دخپلې زندګۍ څخه رخصت كېدل .

صَلٰوةِ مُوَدِّعٌ : د خپل ژوند اخري لمونځ . عَذَرْ : دباب ضرب څخه د الزام څخه بري كيدل .

الاياس : د باب سمع څخه په معنى د نااميده كيدل .

تشريح : صلوة مودع : مطلب دادى چي لمونځ بايد داسي وسي چي د الله ﷻ ماسوا ټوله مخلوق رخصت او

---

[1] عن ابي يوب الانصاري قال جاء رجل الى النبي ﷺ فقال : عظني و اوجز فقال .... الخ . مشكوة ج ۲ صـ ۴۴۵.

پرېښونکی يې يعني فکر به دي په لمانځه کي وي . دوهم مطلب يې دادی چي لمونځ بايد داسي وي چي لمونځ لره رخصت کونکی يې يعني لکه ستا د ژوند آخري لمونځ چي وي نو ددغه تصور سره بايد لمونځ په ښه خشوع اوعاجزۍ سره وسي او معلومه هم نه ده چي تر بل لمانځه پوري به ته ژوندی يې که نه . حضرت ملاعلي قاري رح فرمايې چي د ژوند آخري فرض ښه وکړه .

لاتکلم : مطلب داسي خبره يو مؤمن تر خولې نه راباسي چي د آخرت په ورځ بيا پښېماني کوي او عذر غواړي بلکه دلته پرهيز کوه .

بل مطلب يې دادی چي داسي خبره مه کوه چي سبا د خپلو دوستانو او رفيقانو څخه عذر غواړې بلکه ځان ځيني وساته .

واجمع الاياس : مطلب د اچي دهغه شيانو څخه نااميده سه کوم چي دخلگو په لاسو کي دي ، ستا په قسمت کي چي څه ليکلي وي درکول کيږي اميد هيڅ فائده نه لري ، دوهم مطلب دادی چي د نورو پر مال اوسامان باندي نظر درلودل د قلبي افلاس علامه ده د کومو خلگو زړونه چي

غني وي هغه دا افلاس نه لري .

په يو حديث شريف کي ذکر دي چي يو صحابي دنبي کريم ﷺ ځخه پوښتنه وکړه : اول يو داسي شی راوښيه چي دالله ﷻ او خلگو په نزد محبوب شم نو نبي کريم ﷺ و فرمايل چي ځان وساته د هغو شيانو ځخه چي دخلگو په لاسو کي دي خلگ به خپله ستا سره محبت وکړي .

⁂⁂⁂

﴿۴۰﴾ د ذکر او ذاکر فضائل :

﴿ قَالَ رَسُوْل اللهِ ﷺ مَثَلُ الَّذِيْ يَذْكُرُ رَبَّهُ وَالَّذِيْ لاَيَذْكُرُ مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ﴾ [1]

ترجمه : نبي کريم ﷺ فرمايي : کوم شخص چي د الله ﷻ ذکر کوي او کوم شخص چي دالله ﷻ ذکر نه کوي ، د دوئ دواړو مثال د ژوندي او مړه شخص په څير دی .

لغات : مَاتَ: د باب نصر څخه د مرگ په معنی .

الحي: د باب افعال څخه په معنی د ژوند .

تشريح : په دغه حديث مقدسه کي فضيلت د ذاکر بيان سوی دی علماء محدثين فرمايي چي په دغه حديث کي د زړو د کيفيت بيان دی چي زړونه دوه قسمه دی : ذاکر زړه ژوندی دی ، او غير ذاکر زړه مړ دی (که څه هم په خوله ذکر وکړي) لکه څرنگه چي ژوندی او مړ انسان فرق لري چي مړ نه ځان ته فائده رسولای سي نه غير ته که بې دفنه پاته سي بد بويې يې ځي همدارنگه غير ذاکر چي زړه يې مړ دی د ټولو نقصاناتو مرکز دی ، که څه هم ژوندی دی په حقيقت کي مړ دی ، او ذاکر که حقيقتا مړ سي په قبر کي ژوندی دی : **بل احياء عند ربهم** ،

---

[1] عن ابي موسى قال: قال رسول الله ﷺ مثل ...... الخ . مشکوة ج ١ صـ١٩۶.

ذاکر په قبر، حشر او جنت کي خاص ژوند لري . علامه ابن قیم رح فرمايي : چي ذکر هغه دروازه ده چي د بنده او الله ﷻ تر میان خلاصه ده یعني رضامندي الهي ﷻ په دغه ذکر سره ده ، شارحین فرمايي چي ذکر دوه قسمه دی : (۱) یادونه دالله ﷻ په ژبه سره لکه تسبیحات وغیره. (۲) یادونه دالله ﷻ په زړه سره ، او همدا افضل عمل دی ولي که زړه ژوندی سو حیات ابدي په پیدا کیږي [1] .

په معارف القرآن کي ذکر دي چي اصل ذکر کونکی زړه دی ژبه يې صرف ترجماني کوي .[2]

یوائي په ژبه سره ذکر کول هم ثواب لري او هم د شکر ځای دی مگر ډیر اثر نه لري د زړه کمال نسي پیداکولای او دزړه صفايي نه راځي اخلاق يې نه سمیږي . اخلاق حسنه ، قرب الهي ﷻ ، حیات ابدي د اتوله د زړه په ذکر سره حاصلیږي چي دیو کامل استاد څخه زده سي .

مسئله : علامه ابن عابدین رح او نور فقهاء ذکر کړی دی چي د اخلاق ذمیمه په اخلاق حسنه سره اړول فرض عین دی ،اوهم دغه خبره مولانا اشرف علي رح په البصائر کتاب کي او مفتي

---

[1] مظاهر حق ج ۲ صـ ۴۶۶.

[2] معارف القرآن ج ۱ صـ ۳۹۲.

محمد شفيع رح په معارف القرآن كي كړې ده او د اخلاق ذميمه په اخلاق حسنه اړول عموما په ذكر سره كيږي چي دكامل استاذ په تربيه كي وي او هم دغه خبره علامه عبدالوهاب شعراني په خپل كتاب ميزان اعتدال كي كړې ده ځكه قاضي ثناء الله رح فرمايي : چي علم باطن اوتزكيه فرض ده طريقت واجب دئ . شاه ولي الله رح فرمايي : دهغه عالم څخه دصحبت څخه فرار وكه چي دباطن تزكيه يې نه وي كړې .

نو دهر چا څخه به ذكر نه اخلي بلكه استخاره به كوي يوكامل متشريع شيخ به پيداكوي او ذكر به ځيني زده كوي.

د ذكر فضائل :

(١) په حديث شريف كي ذكر دي : تر ټولو خيراتو،صدقاتو حتى ترجهاد ذكر (قلبي) افضل دی .

(٢) حضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمايې : چي په جنت كي انسان پر هغه وخت باندي افسوس كوي كوم وخت چي يې په دنيا كي بې ذكره تير كړی وي .

(٣) په حديث شريف كي ذكر دي چي هر شي لره صفايې سته او صفايې د زړه په ذكر سره ده .

د ذاكر فضائل :

(١) په حديث مذكوره كي ذكر سول چي حقيقة ذاكر ژوندی دی

(٢) يو چا دنبي كريم ﷺ څخه پوښتنه وكړه چي كوم عمل

افضل دی ؟ نبي کريم ﷺ وفرمایل چي ته د دنیا څخه په داسي حال کي رخصت سي چي ژبه دي الله ﷻ په ذکر سره لنده وي (یعني ذاکر یې).

(۳) ذات الهي ﷻ د ملائکوو په مخ کي په ذاکرینو باندي فخر کوي .[1]

د ذکر متعلق د حضرت امام رباني شیخ احمد فاروقي رحمه الله مبارک وینا :

دانا واگاه باش که سعادت تو بلکه سعادت جمیع بني آدم وفاح درستگاري همه در ذکر مولاء خود است جل سلطانه تاممکن باشد جمیع اوقات را مستغرق ذکرالهي جل سلطانه باید ساخت ویك لحظه تجویز غفلت نباید کرد.

ولله سبحان الحمد والمنة ، که دوام ذکر در طریقه حضرات خواجه گان قدس الله تعالی اسرارهم در ابتداء میسر میگردد... الخ.

پس اختیار این طریقه عالیه من طالب را اولی وانسب باشد بلکه واجب ولازم ...الخ.[2]

---

[1] مرفات ج ۵ صـ ۵۵۵، ج ۵ صـ ۱۵۲.

[2] مکتوبات ج ۱ صـ ۷۶.حصه سوم.مثنوي ج ۱ صـ ۶۲.

حاصل : حضرت اما م رحمة الله تعالی علیه فرمایي چي اګاه او باخبره اوسئ چي :

(۱) د ټوله بني آدم نیك بختي او کامیابي په ذکر کي دمولاﷻ **خپل** ده .

(۲) تر ځو چي ممکنه وي ټوله وخت باید په ذکر کي مشغوله تیر سي او یوه لحظه باید غفلت ونکړي .

(۳) چي دوام ذکر په ابتدا د طریقې د حضراتو خواجګانو قدس اسراراهم سره کیږي .

(۴) نو اختیار ددغه طریقې عالیې طالب رضاحق لره ډیر بهتره اومناسبه بلکه واجب ده .

د حضرت مولانا جلال الدین رومي رح رایه :

ګر تو سنګ صخره مرمر شوي چون بصاحبدل رسي ګوهر شوي
نارخنـــدان باغ راخندن کند صحبت مرادانت ازمــردان کند
همنیشین اهل معنی بـــاش هم عطایابي وهم بـــاشي فتا
بي عنایات حق وخاصان حق ګر ملک باشد سیاهشش ورق

وما علینا الا البلغ المبین .

۱۴۲۹\۱۰\۱۰ هـ ق